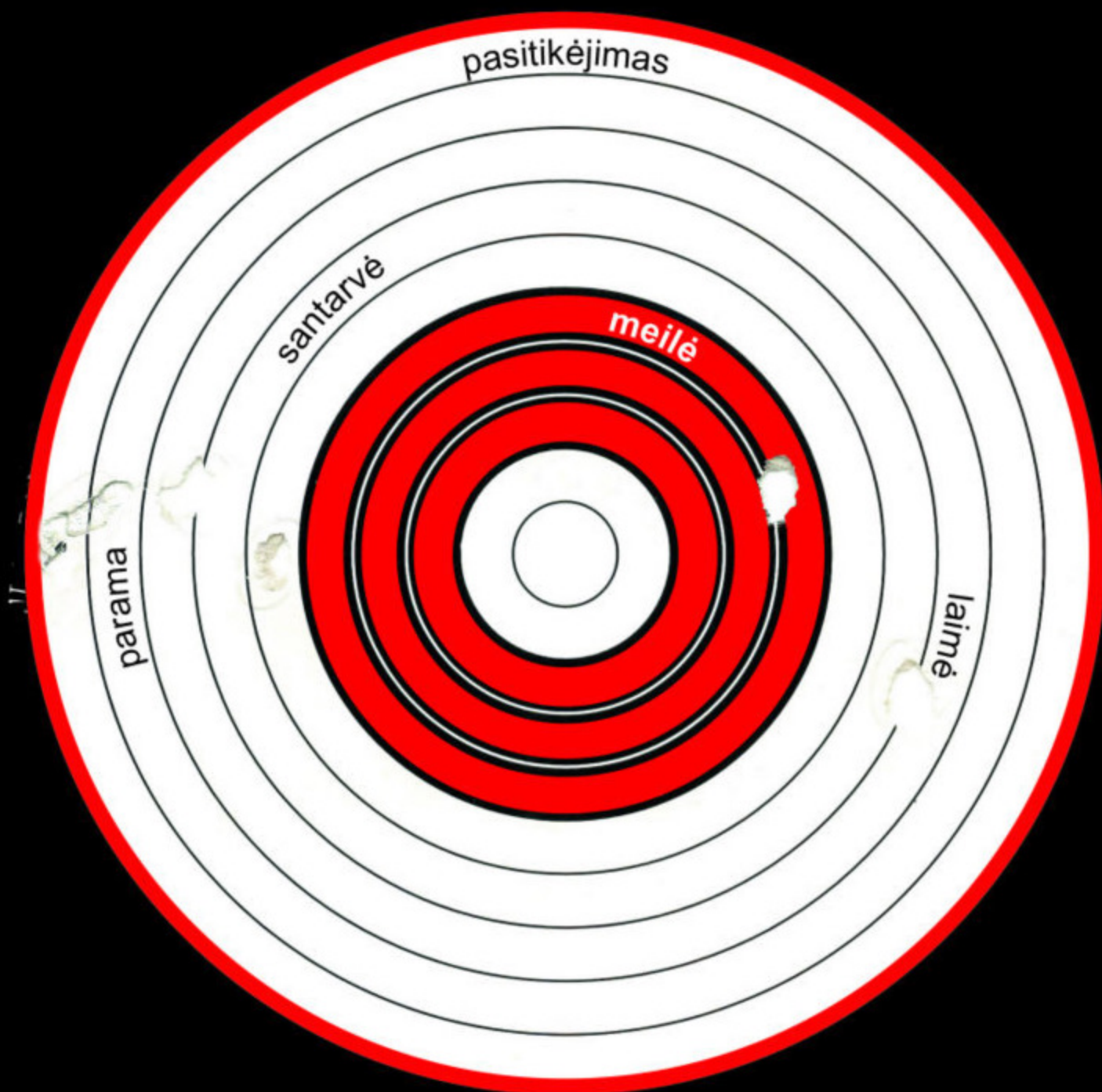

METODINĖS REKOMENDACIJOS

skirtos prieglobstį smurto šeimoje
aukoms teikiančių organizacijų
darbuotojams ir savanoriams

kaip dirbti su smurto šeimoje aukomis ir jų aplinka.

prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos

Metodinės rekomendacijos skirtos prieglobstį smurto šeimoje aukoms teikiančių organizacijų darbuotojams ir savanoriams

Leidinio autoriai:

Nijolė Diršienė

Vilniaus miesto motinos ir vaiko pensionas

Kristina Ušackienė

VGC „Pastogė“, Psichologinės paramos ir konsultavimo centras

Ingutė Mainelytė

Kauno apskrities moterų krizių centras

Rita Kriugždaitė

Kauno apskrities moterų krizių centras

TURINYS

PRATARMĖ	2
I. Smurto prieš moteris problemos aptarimas	3
II. Specializuotos pagalbos teikimas smurtą patyrusioms moterims	7
III. Socialinė pagalba dirbant su smurtą patyrusiomis moterimis	11
IV. Psichologinė pagalba dirbant su smurtą patyrusiomis moterimis	16
V. Socialinis ir psichologinis darbas su smurtaujančiais vyrais	21
VI. Teisinė pagalba	22
LITERATŪRA	31
PRIEDAI	32

PRATARMĖ

Smurtas prieš moteris – aktuali mūsų visuomenės problema. Susirūpinimas moterimis, kenčiančiomis fizinę, seksualinę, ekonominę bei emocinę prievartą, auga tiek Lietuvoje, tiek tarptautiniu mastu. Atsiranda vis daugiau iniciatorių, besistengiančių keisti situaciją, atliekami sociologiniai tyrimai, steigiami krizių centrai, organizuojamos prevencinės kampanijos, seminarai, konferencijos, stengiamasi atkreipti visuomenės dėmesį per žiniasklaidą, reklamą, informacinius leidinius ir pan. Vis aktyviau į šios problemos sprendimo paieškas įsitraukia ir mūsų šalies politikai. Į kovą su moterų smurtu įsitraukia ne tik specialistai, bet ir savanoriai, ypač moterys, pačios patyrusios smurtą.

Šiame leidinyje pateikiamos metodinės rekomendacijos įvairių sričių specialistams, dirbantiems su smurtą patyrusiomis moterimis. Pradžioje trumpai aptariama smurto prieš moteris samprata, pagrindinės priežastys ir pasekmės. Toliau pristatomi darbo kovojant su smurtu prieš moteris ypatumai bei pagrindiniai principai. Atskirai aptariamos socialinės, psichologinės bei teisinės pagalbos ypatumai. Pagrindinis dėmesys skiriamas buitinio smurto aukoms, o darbo su prekybos žmonėmis aukomis ypatumai detaliau neanalizuojami. Pabaigoje pateikiamas įvairių organizacijų, teikiančių pagalbą ir paramą smurto aukoms, sąrašas bei kontaktai, taip pat pagalbos telefonai. Tikimės, kad leidinys bus naudingas tiek profesionalams (ypač socialiniams darbuotojams, psichologams, teisininkams), tiek pradedantiems dirbti šioje srityje specialistams bei savanoriams.

I. SMURTO PRIEŠ MOTERIS PROBLEMOS APITARIMAS

Apibrėžimas. „*Smurto*“ sąvoka traktuojama skirtingai. Apskritai, smurtas suprantamas kaip vieno žmogaus arba žmonių grupės prievartos veiksmas prieš kitą žmogų arba žmonių grupę, iš to turint kokios nors naudos ar pasitenkinimo. Smurtu laikoma visa, kas daro asmeniui psichologinę, fizinę, dvasinę ar seksualinę žalą ir sukelia kančią, taip pat grasinimai, bandymai apriboti asmens laisvę. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ smurtas įvardijamas kaip šiurkšti prievarta.

„*Smurtas prieš moteris*“ gali būti suprantamas siaurąja ir plačiąja prasme. Siaurąja prasme – tai fizinis smurtas, naudojamas moters atžvilgiu. Plačiąja prasme – tai yra fizinė, psichologinė, seksualinė prievarta, žmogaus nepriežiūra. Jungtinės Tautos 1993 m. priėmė Smurto prieš moteris panaikinimo deklaraciją, kurioje terminas „*smurtas prieš moteris*“ reiškia „bet koki smurto aktą prieš lytį, kuris daro arba gali daryti moterims fizinę, lytinę ar psichologinę žalą bei sukelti kančią, taip pat reiškia grasinimus atlikti tokius veiksmus, prievartą arba despotiškai atimti laisvę tiek visuomeniniame, tiek privačiame gyvenime“.

Kalbant apie moterų patiriamą smurtą, išskiriamas terminas „*buitinis smurtas*“. Namuose vartojamas smurtas yra nematomas, jam pasipriešinti sunku. Smurtaujantis vyras siekia izoliuoti moterį, apriboti jos laisvę kontroliuodamas moters ryšius su šeima ir draugais, neretai drausdamas įsidarbinti. Tai verčia pasijusti pačią auką kalta už pavartotą smurtą prieš ją. Naudojamo smurto prieš moterį tikslas yra valios atėmimas, bandymas versti ją paklusti, palaužti psichologiškai, padaryti priklausoma nuo smurtautojo, kuris vienintelis ją baudžia ir guodžia.

Prie moterų, patiriančių smurtą, grupės priskiriamos ir prekybos žmonėmis aukos. Tačiau ši tema yra labai specifinė ir šiame leidinyje nebus išsamiau aptariama.

Smurtas prieš moteris ir visuomenė. Smurtas moters atžvilgiu suprantamas kaip grubus žmogaus teisių pažeidimas, lyčių lygybės problema. Moksliniais tyrimais nustatyta, kad smurtą viešajame gyvenime daugiau patiria vyrai, o smurtą šeimoje – moterys. Istoriskai susiklosčiusi aukštesnė vyrų ir žemesnė moterų padėtis lemia tai, kad moterys labiau kenčia nuo smurto. Neretai manoma, kad moterys yra silpnesnės ir mažiau gebančios. Vaikystėje patirta prievarta didina riziką tapti smurto aukomis šeimoje. Moterys, kurios vaikystėje patyrė prievartą, suaugusios taip pat dažniau patiria prievartą. Smurtą vertina kaip normalų reiškinį. Tiki, kad smurtas ir prievarta yra įprastas žmonių bendravimo būdas. Smurtaujančių vyrų yra visuose visuomenės sluoksniuose, ir kuo aukštesnis smurtautojo socialinis statusas, tuo prieš moterį vartojamo smurto formos yra rafinuotesnės. Visuomenėje vešintis smurtas daro mus abejingus namuose skriaudžiamoms moterims. Visuomenėje egzistuoja daugybė mitų, pateisinančių smurtą prieš moteris.

Mitas. Smurtas yra tada, kai ryškūs mušimo pėdsakai.

Tikrovė. Grasinimai ir menkinimas, žeminimas sukelia tokį patį skausmą kaip ir mušimas.

Mitas. Savo likimo nepakeisi.

Tikrovė. Moteris gali sustabdyti smurtavimą, net ir po daugelio metų.

Mitas. Smurtas nesikartoja. Ateityje santykiai pagerės, viskas bus gerai.

Tikrovė. Smurtautojas po smurto akto tampa „geras“, dovanoja gėles, žada daugiau nebeskriausti. Tai daro todėl, kad bijo būti paliktas. Moteris atleidžia, bet vyras vėl smurtauja ir vėl atsiprašo. Moteris patenka į smurto ratą.

Mitas. Smurto priežastis yra alkoholizmas.

Tikrovė. Smurtauja ir blaivūs, tarp skriaudėjų yra daug negeriančių ir nerūkančių. Alkoholio vartojimas neatleidžia nuo atsakomybės už padarytus veiksmus. Net išsigydę nuo alkoholizmo dalis vyrų ir toliau smurtauja prieš savo artimuosius.

Mitas. Moterys mušamos, nes pačios provokuoja.

Tikrovė. Smurtautojas kaltina moterį dėl visų savo nesėkmių (blogo oro, sugedusio automobilio, šilto alaus, sergančio kūdikio).

Mitas. Moteris visuomet gali palikti smurtautoją.

Tikrovė. Moterys išmokytos, kad jos turi išsaugoti šeimą, vaikų neatskirti nuo tėvo. Moteris bijo, kad neturės pakankamai lėšų ir negalės tinkamai pasirūpinti vaikais, bijo keršto ir tolesnio persekiojimo.

Mitai apsunkina smurtą patiriančių moterų padėtį, sudaro kliūtis siekiant normalaus gyvenimo. Smurtas paveikia moters psichinę (depresija, nerimas, savižudybės rizika), fizinę (sužalojimai, nėštumas) sveikatą. Kartais smurtas gali baigtis moters mirtimi.

Pagrindinės moterų patiriamo smurto šeimoje formos:

- fizinis,
- seksualinis,
- psichologinis / emocinis,
- ekonominis.

Fizinis smurtas – tai pavojingas poveikis aukos organizmui prieš jos valią. Tai dažniausiai atpažįstama smurto forma, turinti labai plačią veiksmų amplitudę – nuo pastūmimo, smūgio, spyrio iki sunkaus kūno sužalojimo bei nužudymo. Šiai smurto rūšiai priskiriamas neleidimas aukai išeiti iš namų, naudotis medicinos paslaugomis. Fizinio smurto dalis yra žmogaus nepriežiūra, kuomet dėl netinkamos slaugos, pavėluotos medicininės pagalbos smurto aukas gali ištikti mirtis, atsirasti įvairių atkryčių, fizinė negalia. Fizinis smurtas pasireiškia:

- nubrozdinimais,
- žaizdomis,
- kaulų lūžiais,
- smegenų sukrėtimu,
- vidiniais sumušimais,
- persileidimu,
- nudegimais.

Sužalojimai dažniausiai pasitaiko tose vietose, kurias dengia rūbai. Moteris turi galimybę kreiptis į Teismo medicinos ekspertus dėl kūno sužalojimo laipsnio nustatymo. Aukos nenoriai ir su baime pasakoja apie patirtus sužalojimus, kaip tie sužalojimai atsirado, kodėl jie kartojasi.

Psichologinis / emocinis smurtas yra dažniausiai šeimoje pasitaikanti ir aukų sunkiausiai atpažįstama smurto rūšis. Jis pasireiškia pastoviu žeminimu, menkinimu, draudimu bendrauti su artimaisiais ir pažįstamais, jausmų ignoravimu, persekiojimu darbe ar draudimu eiti dirbti, grasinimu atimti vaikus ir pan. Neretai aukoms grasinama, siekiant priversti paklusti, naudojami pasakymai, telefono skambučiai, trumposios žinutės, ginklo ir kitų daiktų demonstravimas, mostai, įrodantys galimą susidorojimą. Ši smurto forma sunkiai įrodoma.

Seksualinis smurtas suvokiamas kaip kėsینimasis į moters sveikatą, gyvybę, jos garbę. Seksualinio smurto atveju aukos atžvilgiu naudojamas psichologinis ir fizinis smurtas. Seksualinio smurto sąvoka apima vertimą santykiauti prieš valią, liesti partnerio lytinius organus, santykiauti nepriimtiniu būdu ir pan. Seksualinio smurto rodikliais gali būti aukų:

- dažni ginekologiniai, šlapimo takų uždegimai,
- lytiškai plintančios ligos,
- nepageidaujamas nėštumas,
- „meilės“ įkandimai,
- nenoras, vengimas lankytis pas gydytoją,
- sunkus vaikščiojimas ir sėdėjimas.

Ekonominis smurtas pasireiškia ir didelės, ir mažos pajamos gaunančiose šeimose. Moteriai atimama galimybė tvarkyti šeimos biudžetą, turėti lėšų ir jas tvarkyti savo nuožiūra. Nereti atvejai, kai moteris yra vienintelė, gaunanti šeimoje darbinės pajamas, bet negali jomis disponuoti. Šiai smurto rūšiai galima priskirti ir minėtą draudimą dirbti. Ekonominis smurtas susijęs su visais vyro atliekamais kontroliavimo ir manipuliavimo veiksmais, kurie susiję su moterų darbine veikla arba finansais. Ekonominio smurto požymiais gali būti:

- deklaruojamos skolos,

- namų neturėjimas,
- neturėjimas maisto ir drabužių,
- neapmokėtos sąskaitos,
- anstolių baimė,
- pajamų ir gyvenimo sąlygų neatitikimas.

Svarbu padėti smurtą patiriančiai moteriai tapti ekonomiškai nepriklausoma, siekti, kad darbinės pajamos vyrautų šeimos biudžete.

Daugeliu atvejų smurtas namuose yra fizinio, seksualinio, psichologinio ir ekonominio smurto derinys.

Dažniausiai pasitaikančios prievartos prieš moteris priežastys:

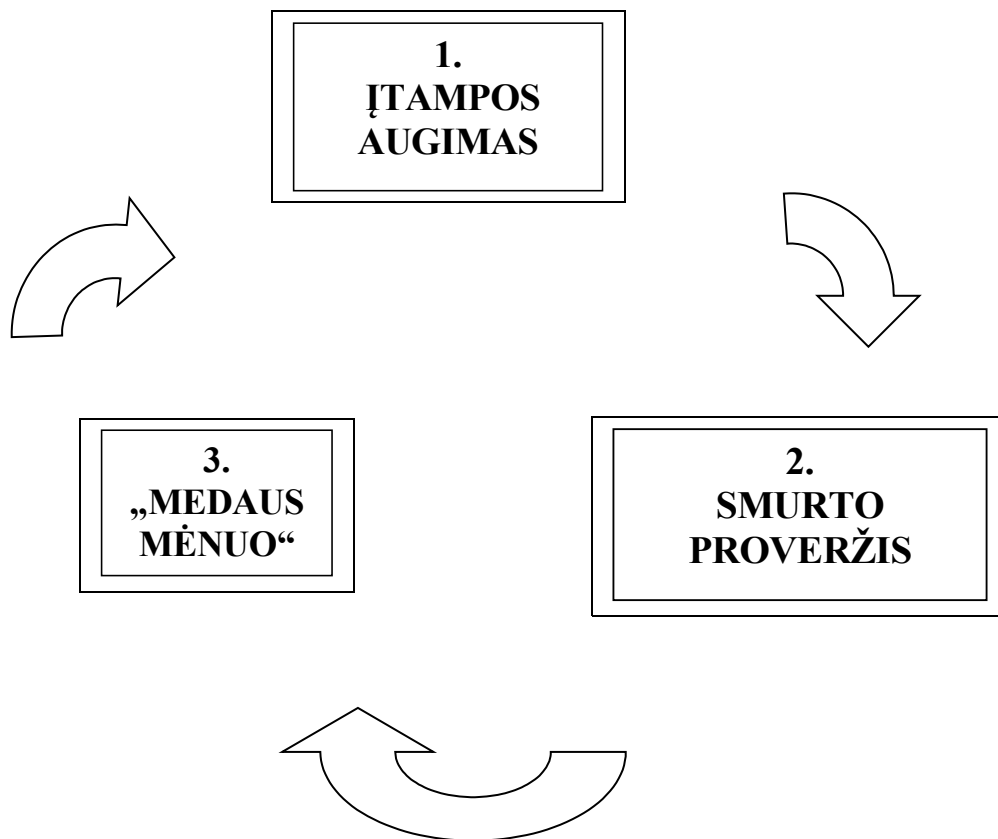
- *Psichiniai veiksniai*: nesugebėjimas valdyti savo instinktų, nusivylimas, agresyvumas, alkoholizmas ir psichopatologija.
- Smurtas gali būti *spontaniško pykčio išraiška*. Tačiau nebūtinai pasireiškimo metu, bet ir dėl patirto pažeminimo, skriaudos, prievartos vaikystėje ar paauglystėje. Smurtautoju ne gimstama, o tampama, nes smurtauti išmokstama iš aplinkos. Tai gali būti šeima, draugai, konkrečios įstaigos, pavyzdžiui, kolonija, globos namai, netgi mokykla ir pan.
- *Smurtautojai dažniausiai patys patyrė smurtą vaikystėje arba buvo jo liudininkai*. Apie 80 % tėvų muša vaikus, o mušimas ugdo vaikų žiaurumą. Tokie vaikai ateityje patys būna žiaurūs. Praktika rodo, jog daugelį nusikaltėlių tėvai vaikystėje ir jaunystėje mušė. Tačiau yra pastebima tendencija, kad ir pačios moterys, užaugusios šeimoje, kurioje tėvas smurtavo prieš jas arba jų motiną, dažniau nei moterys iš nesmurtaujančių šeimų tampa sutuoktinio smurto aukomis.
- *Patriarchalinės vertybės* remia bei stiprina moters žemesnę padėtį šeimoje, darbe bei apskritai visuomenėje. Patriarchaliniame šeimos modelyje vyras laikomas autoritetu moters atžvilgiu. Vyrai su moterimis elgiasi kaip su pavaldžiomis sau, laiko menkesnėmis, žemesnėmis už juos pačius.
- Smurtiniai išpuoliai yra *vyriškumo demonstravimo* apraiškos. Tai skatina visuomenėje egzistuojančios savybės, tokios kaip tvirtumas, dominavimas, užuojautos nerodymas, išskirtinis konkuravimas ir pan.
- Konfliktus neretai sukelia *skirtingi žmonių požiūriai, nuostatos, vertybės*, o tai neretai lemia prievartinius veiksmus.
- *Gėdos jausmas* verčia vyrą jaustis nevisaverčiu. Atsiradusį nepilnavertiškumo kompleksą vyras bando paslėpti smurtaudamas, taip tarsi įrodydamas vyriškumą.
- *Skurdas* gimdo neveltį, pažeminimą, pyktį.
- *Alkoholis ir narkotikai*. Žmogus tampa amoralus, asocialus, atsiranda vertybinių orientacijų destrukcija. Tokie žmonės nevaldo savo emocijų bei veiksmų.
- Kartais *moterys smurto prieš jas priežastis įžvelgia savo elgesyje*, pavyzdžiui, kad nesilaikė pažado, nevykdė ar neįvykdė užduoties, per vėlai grįžo namo, pasakė netiesą. Atskirai galima išskirti neištikimybę, nes tai itin žemina vyrus, labiausiai lemia smurtinius poelgius. Tai susiję su nepilnaverčio vyro kompleksu.

Moterys turėtų suprasti, jog smurtui bei prievartai negali būti jokių pateisinimų. Tačiau labai sunku pakeisti nusistovėjusias ir gajas tradicijas bei nuostatas.

Smurto ratas. Teikiantiems paslaugas smurtą patyrusioms moterims svarbu žinoti, kad smurtas šeimoje vyksta pagal tam tikrą modelį. Pradžioje moteris žeminama, kritikuojiama dėl rengimosi stiliaus, manierų, sergančių vaikų. Kalbos, kritika palaipsniui perauga į veiksmus, kurie moteriai suteikia fizinio ir emocinio skausmo. Smurtas šeimoje vyksta ratu, iš kurio ištrūkti turime padėti moteriai. Todėl paslaugų teikėjams svarbu ne tik atpažinti smurtą patyrusias moteris, bet žinoti smurto etapus bei jiems būdingus požymius.

Smurto ratas (1 pav.) pasireiškia trimis etapais:

1. Įtampos augimo.
2. Smurto proveržio.
3. „Medaus mėnesio“ arba smurtautojo atgailaujančio elgesio.

1 pav. Smurto ratas.

Pirmajam – įtampos augimo – etapui būdinga tai, kad smurtautojas vis labiau agresyvus, jo elgesys su moterimi grubus ir egoistiškas. Jis izoliuoja moterį, drausdamas jai bendrauti su artimaisiais, draugais. Moteris stengiasi būti paklusni, vengti galimų konfliktų, bijo parodyti savo jausmus ir atskleisti mintis. Ji mano galinti susitvarkyti su esama situacija nuolaidžiaudama smurtautojui, nuramindama ir prisitaikydama prie jo. Moteris stengiasi tenkinti smurtautojo reikalavimus, kad išvengtų smurto protrūkio, lyg „saugo“ jį nuo poreikio naudoti smurtą prieš ją. Bet moters pastangos laukiamų rezultatų nebeduoda, situacija šeimoje negerėja, įtampa auga. Tai gali trukti neapibrėžtą laiką – savaites, mėnesius, metus. Ne pirmą kartą smurtą patiriančios moterys žino, kad konfliktai dažnės ir stiprės, tačiau jos tikina save, kad kontroliuoja smurtautojo elgesį, mano, kad jei labiau pasistengs, tai išvengs smurto, jos neigia savo baimę ir prisiima atsakomybę už neišvengiamą antrąją fazę.

Antrajam – smurto proveržio – trumpiausiam (nuo keleto minučių iki keleto valandų) etapui būdinga tai, kad smurtautojas nepajėgia kontroliuoti poelgių, jis nori tik „truputį moterį pamokyti“. Smurtas šeimoje dažniausiai vyksta be liudininkų. Vyras po smurto proveržio pradžioje bando teisinti savo elgesį, tačiau kai smurtas tarp partnerių kartojasi, liaujasi teisintis. Moteris netiki tuo, kas įvyko, patiria šoką, jeigu kreipiasi pagalbos, tai kitą dieną.

Smurtą patyrusi moteris vengia kreiptis pagalbos į policiją, nes žino, kad policijos pagalba neefektyvi, išvykus pareigūnams liks su smurtautoju viena, ir baiminasi galimos tolesnės prievartos. Tiek moteris, tiek smurtautojas yra suinteresuoti užbaigti antrąją fazę.

Trečiasis – „medaus mėnesio“ – etapas yra iš karto po antrojo. Smurtautojas suvokia, kad nuėjo per toli, atsiprašo ir pažada, kad jis daugiau taip nesiels, jeigu ji „gerai“ elgsis ir jo neprovokuos. Smurtautojas pats tiki daugiau neskriausiąs moters, nes mano, kad gali save kontroliuoti, ji

nepamirš pamokos ir ateityje elgsis tinkamai, nesuteikdama priežasties ją mušti, jis įtikinėja visus, kad taip ir bus, ir pasižada mesti gerti, įsidarbinti ir pan. Jis bando įtraukti visus, galinčius padėti pasiekti tikslą. Moteris, įpratusi prie smurtinių santykių, juos atpažįsta ir moka prisitaikyti, bijo netekti smurtautojo, kuris vienintelis ją nubaudžia ir paguodžia, meilės, aplinkiniai yra nuo jos atsiriboję. Ji yra ekonomiškai priklausoma nuo smurtautojo, turi bendrų vaikų ir bijo, kad jie gali būti iš jos atimti. Moteris negali apsiginti nuo smurtautojo ir negali apginti savo vaikų. Kol susivokia, „meilus“ elgesys ir „švelnumas“ vėl užleidžia vietą smulkiems ginčams.

Ratas tampa uždaras.

Smurto prieš moteris pasekmės (1 lentelė). Fizinio smurto pasekmės – nuo mėlynių iki mirties. Smurtą patyrusios moterys taip pat susiduria su sveikatos ir psichologinėmis problemomis. Jos dažniau būna apimtos siaubo, įsitempusios dėl nuolatinės užpuolimo grėsmės, yra labiau linkusios į depresiją, kuri gali baigtis savižudybe, nei tos, kurios smurto nepatyrė.

Fizinės	Psichologinės	Socialinės	Ekonominės	Globalinės
<ul style="list-style-type: none"> ▪ kūno sužalojimai; ▪ invalidumas; ▪ mirtis; ▪ didėjantis savižudybių skaičius; ▪ miego ir mitybos problemos; ▪ koncentracijos problemos; ▪ žalojančio gyvenimo būdo pasirinkimas (besaikis alkoholio vartojimas, rūkymas, narkotikų vartojimas, nusikalstamumas) ir pan. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ depresija, kiti psichiniai susirgimai; ▪ sustiprėjęs dirglumas; ▪ panikos priepuoliai; ▪ bejėgiškumo jausmas; ▪ nepasitikėjimas savimi, savo jėgomis; ▪ sumenkėja savęs vertinimas; ▪ prarandamas gyvenimo džiaugsmas; ▪ iškreiptas požiūris į smurtautojo elgesį; ▪ asmenybės degradacija ir t. t. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ namų praradimas; ▪ šeimos praradimas; ▪ draugų ar net vaikų praradimas; ▪ galimybių normaliai dirbti, siekti profesinių aukštumų, mokytis praradimas; ▪ darbo praradimas; ▪ sumažėja šeimos pajamos; ▪ šeima netenka saugios aplinkos, normalaus vaikų auklėjimo ir pan. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ bendruomenės patiria didžiulių finansinių nuostolių; ▪ didelės lėšos skiriamos policijai, teismui, sveikatos ir socialinėms tarnyboms, laikinoms prieglaudoms bei socialinės apsaugos priemonėms įsigyti ir t. t. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ visuomenė netenka visavertės asmenybės, darbuotojos, šeimos; ▪ šalyje auga nusikalstamumas ir kiti neigiami reiškiniai; ▪ prastėja šalies kaip teisinės valstybės įvaizdis; ▪ šalies piliečiai jaučiasi socialiai neapsaugoti ir t. t.

Sudarė I. Mainelytė, 2004

1 lentelė. Smurto prieš moteris pasekmės.

II. SPECIALIZUOTOS PAGALBOS TEIKIMAS SMURTĄ PATYRUSIOMS MOTERIMS

Parama nukentėjusioms turi būti dviejų krypčių – pagalba smurtą ir prievartą patyrusioms aukoms ir prevencinis darbas. *Prevencijos procesas* yra ilgalaikis, sudėtingas, kruopščiai organizuotas, atidžiai vykdomas ir kontroliuojamas. Lietuvoje 2006 m. buvo parengta ir patvirtinta Smurto prieš moteris mažinimo strategija. Tam, kad pagalba smurto aukoms būtų teikiama efektyviai, didelis dėmesys turi būti skiriamas ugdymui ir auklėjimui šeimoje, ugdymo įstaigose, turi būti organizuojamos visuomenės informavimo kampanijos, platinama informacija ne tik apie problemą, bet ir nurodomi kontaktai, kur galima kreiptis pagalbos. Būtina vykdyti švietėjišką veiklą kaimo bendruomenėse, mokyklose, gydymo įstaigose, policijoje ir kitur.

Prevencijos tikslas yra užkirsti kelią smurtui ir prievartai. Todėl pirmiausia reikia kovoti su to priežastimis: svarbu formuoti visuomenės požiūrį, nepakantumą smurtui, keisti visuomenės sąmonėje išsisknijusį smurtautojo ir aukos įvaizdį, keisti pasenusias pažiūras, patriarchalines nuostatas.

Smurtą patyrusios moterys neskuba viešinti savo gyvenimo, neskuba kreiptis į organizacijas. Pirmiausia paramos ir paguodos jos ieško artimiausioje aplinkoje – pas gimines, draugus ar kaimynus. O į policiją, medikus, psichologus, socialinius darbuotojus, nevyriausybės organizacijas pagalbos kreipiasi tik kraštutiniu atveju, kai nebenori taikstyti su esama padėtimi, kai nusibosta kęsti prievartą. Todėl šioms moterims turi būti organizuojama parama. Kad ir koks sudėtingas būtų prevencinės pagalbos procesas, tačiau pagalbos smurtą patyrusiai moteriai procesas yra sudėtingesnis, ilgai trunkantis, itin atsakingas, reikalaujantis daugybės pastangų.

Specializuota pagalba smurtą patyrusioms moterims. Specializuotos pagalbos kriterijus labiausiai atitinka moterų organizacijų kuriami ir valdomi krizių centrai. Ypač pažangu, kai

tokiuose krizių centruose teikiama ir nemokama psichologinė pagalba telefonu. NVO krizių centrų pagalba yra prieinama ir patraukli visų visuomenės grupių moterims. Skirtingai negu valstybės ar savivaldybių steigiamos socialinės pagalbos institucijos, žvelgiančios į klientą iš neutralios profesionalo pozicijos, minėti krizių centrai yra labiau pritaikyti būtent šiai tikslinei grupei – smurtą ir prievartą patiriančioms moterims. Nerekomenduojama teikti pagalbą smurtą ir prievartą patyrusioms moterims taip vadinamose *mišrios socialinės pagalbos įstaigose*, kartu su socialinės rizikos grupių atstovais (neįgalieji, išėję iš įkalinimo įstaigų ir kt.). Taip pat nerekomenduojama smurtą patyrusių moterų ir jų vaikų nukreipti į bendros paskirties nakvynės namus. Abiem atvejais moterys ir vaikai patiria naujų savo teisių suvaržymų, tad, ekspertų vertinimu, padaroma žala viršija tikėtiną naudą¹.

Specialistams, dirbantiems su smurtą ir prievartą patyrusiomis moterimis, tenka labai svarbus vaidmuo. Jie turėtų būti dėmesingi padėdami nukentėjusiai susigrąžinti ramybę, saugumą ir gerovę. Dažnai šeiminių smurtą kenčiančioms moterims su vaikais reikalinga pastogė. Išsprendus trumpalaikio prieglobsčio problemą, dažnai būtina ir kitokia pagalba, t. y. butas ar prieglauda, moterų pagalbos centras, vaikų priežiūra, pastovus būstas, finansinė parama, ilgalaikė medicininė priežiūra, psichologinė pagalba bei konsultacijos vaikams, socialinė ir dvasinė parama, įdarbinimas, teisinė pagalba, galimybės lavintis ir mokytis. Paramos procese moteriai būtina suteikti dvasinę, psichologinę pagalbą bei socialinę paramą.

Smurto prieš moteris problemų sprendimas priklauso nuo daugybės veiksnių. Pirmiausia didžiulę įtaką turi pačių moterų noras ir iniciatyva. Taip pat atsakingas vaidmuo tenka specialistui, į kurį kreipiasi šeiminių smurto auka. Smurtą patyrusioms moterims teikiamų paslaugų efektyvumas priklauso nuo paslaugas teikiančio socialinio darbuotojo smurto šeimoje problemos suvokimo. Paslaugų teikėjas turi žinoti visuomenėje vyraujančias vis dar neigiamas aukos atžvilgiu nuostatas, mitus, atpažinti aukų patiriamą smurtą, žinoti jo rūšis ir smurto pasireiškimo cikliškumą, mokėti tinkamai reaguoti. Tai garantuoja savalaikę ir kompleksinę pagalbą smurtą patyrusiai moteriai ir jos šeimai.

Nuolat girdint istorijas apie traumas, pažadinama ir asmeninė konsultantės patirtis. Dėl šios priežasties rekomenduojama, kad Krizių centro konsultantėmis būtų tik tos moterys, kurių gyvenime nėra smurtinių santykių arba jos jau yra juos įveikusios.

Be pagalbos smurto aukoms turi būti teikiama *pagalba smurtautojams*. Kai kuriose užsienio šalyse vykdomos specialios socialinės programos, kuriose smurtautojai dalyvauti privalo (dažniausiai teismo sprendimu). Dirbant su smurtautojais, pagalba orientuota į asmenybės ypatumų, požiūrio, nuostatų, vertybių keitimą.

Kaip jau buvo minėta, labai svarbu dirbti ir su smurtautojais. Spręsti šeiminių smurto problemą reikia pradėti nuo jo priežasčių, kurios slypi smurtautojo pasąmonėje, psichologinėje būsenoje. Todėl ne mažiau svarbu nei pagalba aukoms yra apsauga nuo agresijos. Darbas su agresyviais asmenimis orientuotas į individualų darbą su jais, tačiau turi būti palaikomi ryšiai su artimaisiais.

Agresyvumas – žmogui būtina ir neišvengiama savybė. Ji padeda įveikti kliūtis, išreikšti emocijas. Agresijos slopinimas neigiamai veikia psichosomatinę būklę, kartais pasireiškia destruktiviu elgesiu, staigiais nevaldomo pykčio protrūkiais, slogia nuotaika. Slopindami agresyvumą bei šalindami jį, galime pakenkti pačiam asmeniui, kuris pyktį nukreips į save.

Pagalba smurtą patyrusioms moterims. Socialinis darbuotojas ar kitas specialistas, kad ir kokį metodą pasirinktų, turi ne tik išklausti moterį, padėti ją atvirai išsipasakoti, bet ir padėti įvertinti pavojus, suprasti jų riziką ir pasekmes, suteikti informacijos apie atskirų institucijų veiklą, pavyzdžiui, apie laikiną prieglobstį ar teismo medicininę ekspertizę. Bet kokia **pagalba smurto aukoms organizuojama ir vykdoma keturiais etapais** (2 pav.):

1 etapas: kontakto su nukentėjusiaja užmezgimas,

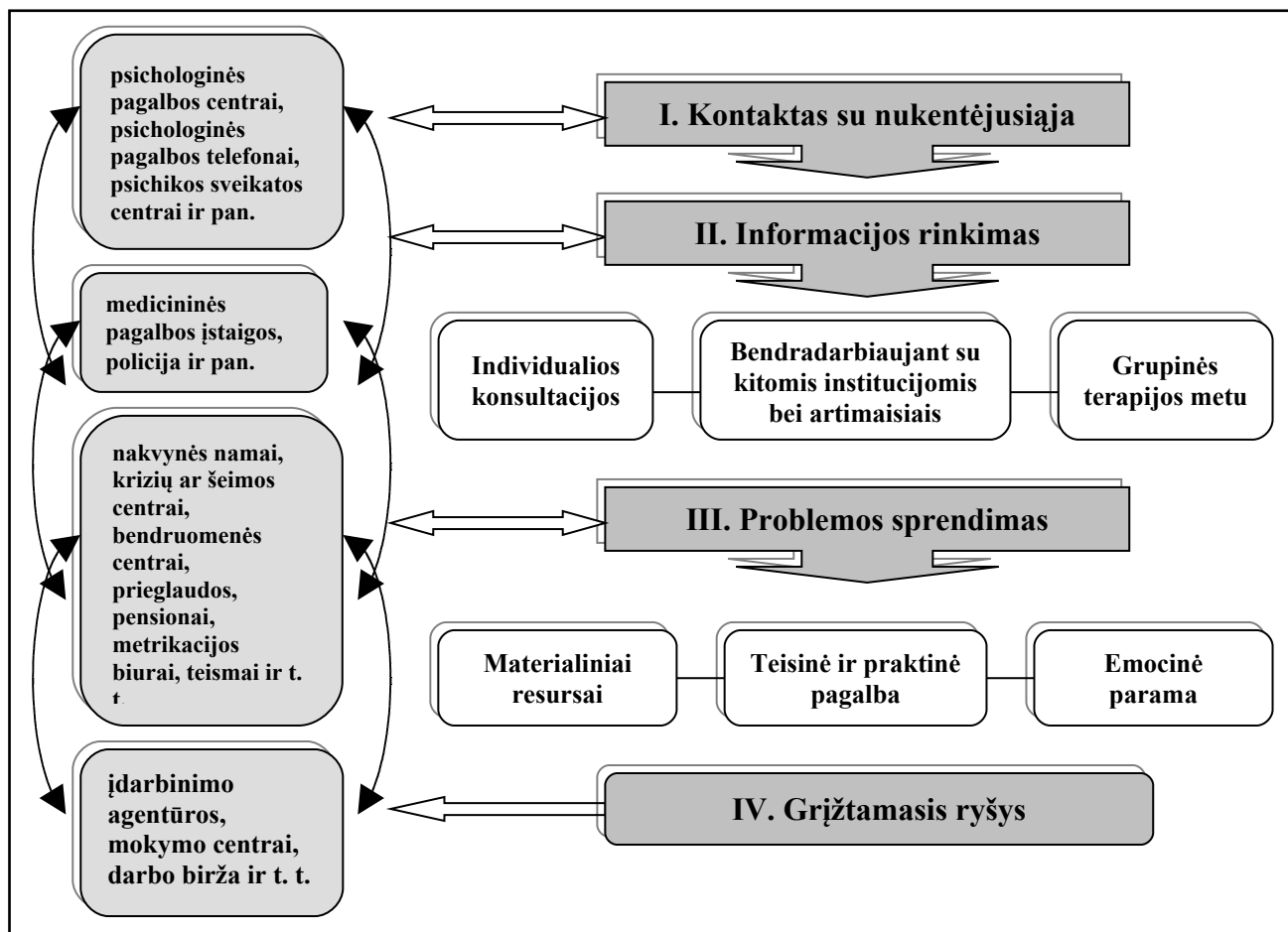
¹ Vasiliauskienė L., Dr. Uscila R. „Smurtas prieš moteris šeimoje – moters žmogaus teisių pažeidimas“, žr. leidinyje „Europos Tarybos kampanijos kovai su smurtu prieš moteris, įskaitant smurtą prieš moteris šeimoje, projektas“, Europos Tarybos informacijos biuras, Vilnius, 2007 m.

2 etapas: informacijos apie situaciją rinkimas,

3 etapas: problemos sprendimas,

4 etapas: grįžtamasis ryšys.

Kontaktas su nukentėjusia moterimi gali būti užmezgamas labai įvairiai. Ji gali pagalbos ieškoti pati, gali apie situaciją pranešti artimi žmonės. Moteris gali kreiptis dėl kitų priežasčių, bet iš pokalbio paaiškėja, kad pagrindinė problema yra smurtas, ir pan. Daug kas priklauso ir nuo to, kur moteris kreipiasi pirmiausia: ar į policiją, medikus, psichologą, ar į krizių centrą, šeimos centrą, nakvynės namus, pensioną, o gal ji išdrįsta tik paskambinti. Tik užmezgus kontaktą, įgavus moters pasitikėjimą, įmanomas antrasis etapas, t. y. *informacijos apie situaciją rinkimas*. Svarbu ne tik tai, ką pasako auka – derėtų užmegzti ryšį su kitais asmenimis, kurie galėtų suteikti naudingos informacijos. Išsiaiškinus situaciją ir ją nuodugniai įvertinus, planuojami ir organizuojami tolesni žingsniai. *Problemos sprendimas* gali būti ne tik tos organizacijos, į kurią kreipėsi moteris, vaidmuo – iniciatyva gali būti perduodama į kitos organizacijos ar institucijos rankas. Smurto nutraukimas ir sustabdymas, siekiant padėti prašančiai pagalbos moteriai, užtikrinant jos gerovę, yra prioritetas. Tačiau bet kokiame atveju svarbu palaikyti tolesnius ryšius su nukentėjusiaja, turi būti grįžtamasis ryšys.

Sudarė I. Mainelytė

2 pav. Paramos smurto aukai etapai ir dalyvaujančių šiame procese institucijų tinklas.

Siekiant padėti šeiminiui smurto aukai labai svarbus atskirų sričių specialistų bendradarbiavimas, organizacijų tinklo vaidmuo (2 pav.). Nors pagalba smurto aukoms dažniausiai organizuojama priklausomai nuo smurto rūšies, tuo metu ji išplėtojama visame organizacijų tinkle. Todėl pagal smurto formą galima išskirti tik pirminės pagalbos institucijas, o tolesnės paramos kryptys nenuspėjamos. Tačiau bet kurios organizacijos darbuotojas klientę turi

supažindinti su pagalbos programomis, siųsti pas specialistus, paaiškinti individualios bei grupinės terapijos privalumus, papasakoti apie vykstančius mokymus ar užsiėmimus. Svarbu tęsti bendravimą su socialiniu darbuotoju ar net taikyti terapiją. Taip galima tikėtis sėkmingo socioedukacinių, o taip pat ir kitų problemų, su kuriomis susiduria smurtą patiriančios moterų, sprendimo.

Taigi, kalbant apie darbą su smurtą patyrusiomis moterimis, svarbu tinkamai organizuoti ir pagal galimybes suteikti *kompleksinę pagalbą*.

Praktiniai patarimai specialistui, į kurį kreipiasi pagalbos smurtą patyrusi moteris:

- Šeiminį smurtą patyrusi moteris, nors jau žengė žingsnį ir kreipėsi į Tave, dažniausiai dar yra pasimetusi, iki galo neapsisprendusi, tiksliai negali suformuluoti, ko nori.
- Todėl labai svarbu tai, kaip ją priimsite, kaip užmegsite kontaktą. Jūs turite pelnyti klientės pasitikėjimą, priimti ją tokią, kokia yra, nesmerkiant, nevertinant jos nuomonės ar požiūrio.
- Turite būti ne tik pats pasiruošęs, bet ir didelį dėmesį skirti aplinkai. Aplinkoje, kurioje bendrausite su nukentėjusia moterimi, turėtų būti jauku. Apšvietimas neturėtų būti pernelyg ryškus, baldai geriausia, kad būtų patogūs atsisėsti ir atsipalaiduoti. Jaukumo aplinkai suteikia gyvos, ypač žydinčios, gėlės, gali būti uždegta žvakutė. Reikėtų atkreipti dėmesį ir į kvapą patalpoje. Jaukumo ir šilumos duoda židyns.
- Siekiant pelnyti moters pasitikėjimą, svarbu ir tai, kaip ją pasitikssite, pasisveikinsite. Niekada neskubėkite, nes klientė tai pajaus. Pasiūlykite klientei atsisėsti, kur jai patogiau, pasiūlykite arbatos – leiskite apsisprasti naujoje aplinkoje.
- Smurtą patyrusiai moteriai labai svarbus saugumo jausmas, todėl reikėtų garantuoti, kad niekas nevaikščios, neblaškys dėmesio ir nevarstys durų.
- Dažniausiai smurtą patyrusiai moteriai reikalinga kompleksinė pagalba, todėl specialistas visada šalia turėtų turėti telefonų numerių sąrašą, kad nesiblaškydamas iš karto galėtų rasti reikiamus kontaktus (policijos, teisinės medicininės ekspertizės, vaikų teisių apsaugos tarnybos, advokatų ir pan.).
- Nepamirškite prisistatyti – tai taip pat sukelia artumo ir pasitikėjimo Jumis jausmą.
- Atsisėsti geriausia prieš klientą nepaliekant jokių barjerų tarp jūsų, kas trukdo bendravimui.
- Bendraujant su klientu svarbus yra ir neverbalinis bendravimas. Nederėtų sukryžiuoti rankų, kojų, išlaikykite draugišką akių kontaktą (geriausia žiūrėti į kaktą, akių burnos sritį).
- Dažniausiai moteris sako: „Nežinau nuo ko pradėti...“ Čia galite paskatinti ją: „Pradėkime nuo pradžių.“
- Taip pat patartina vengti asmenvardžių „Jūs“, „Tu“. Geriau kalbėti bendrai – „mes“, „pakalbėkime“, „priimsime sprendimus“.
- Leiskite klientei kalbėti, nepertraukinėkite, tačiau pokalbį turite valdyti Jūs.
- Specialistui, konsultuojančiam klientę, negalima patarinėti! Klientė pati turi nuspręsti, kas jai geriausia. Jūsų vaidmuo – nukreipti tam tikra linkme.
- Parodykite, kad suprantate ją, padėkite, paskatinkite išsakyti savo nuomonę. Tą padaryti padeda galvos linktelėjimas – tik ne per dažnas. Galite karts nuo karto pavartoti žodelius „suprantu“, „taip“, „tęskite“. Nebijokite pasitikslinti informacijos, klausti: tai rodo, kad iš tiesų Jums rūpi klientės problema, kad Jūs jos klausotės.
- Išklausius tai, ką klientė papasakojo, svarbu bendromis jėgomis įvertinti situaciją. Ir tik tada ieškoti išeičių, problemos sprendimo būdų. Galima netgi ant popieriaus lapo užsirašyti pagrindines problemas ir prie kiekvienos – galimus sprendimo būdus. Tai padeda susikoncentruoti ir išskirti, kas yra svarbiausia.
- Svarbu sulaukti ir grįžtamojo ryšio. Paprašykite klientės paskambinti ar užėiti papasakoti, kaip sekasi.
- Baigiamasis etapas – tai progreso, pokyčių aptarimas ir apibendrinimas, elgesio, vertybių, gyvenimo būdo pasikeitimų įvertinimas. Sėkmės atveju klientė mato išeitį iš kritinės situacijos, patiki savo galimybėmis, gali planuoti tolesnę veiklą.

III. SOCIALINĖ PAGALBA DIRBANT SU SMURTA PATYRUSIOMIS MOTERIMIS

Įstatyminė bazė. Socialinio darbuotojo pagalba smurtą šeimoje patiriančioms moterims ir jų aplinkai yra kompleksinės pagalbos dalis. Socialinės paslaugos šalyje yra reglamentuojamos Lietuvos Respublikos 2006 m. sausio 19 d. Socialinių paslaugų įstatymo Nr. X-493, kuris apibrėžia socialinių paslaugų sampratą, tikslus ir rūšis, jų valdymą, skyrimą bei teikimo principus, finansavimą ir mokėjimą už suteiktas socialines paslaugas, socialinės globos įstaigų licencijavimą. Minėtas teisės aktas socialines paslaugas apibrėžia kaip paslaugas, „kuriomis suteikiama pagalba asmeniui (šeimai), dėl amžiaus, neįgalumo, socialinių problemų iš dalies ar visiškai neturinčiam, neišsigijusiam ar praradusiam gebėjimus savarankiškai rūpintis asmeniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime“. Socialinėmis paslaugomis siekiama „sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ir stiprinti gebėjimus ir galimybes savarankiškai spręsti savo socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, taip pat padėti įveikti socialinę atskirtį“. Paslaugos suvokiamos kaip prevencinė priemonė galimoms socialinėms problemoms šalinti, socialiniam saugumui garantuoti. Įstatymas apibrėžia socialinės rizikos suaugusį asmenį kaip „patyrusį ar kuriam kyla pavojus patirti psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, smurtą šeimoje ir yra iš dalies ar visiškai netekęs gebėjimų savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime“.

Socialinės apsaugos ir darbo ministrės 2006 m. balandžio 5 d. įsakymas Nr. A1-93 „Dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo“ apibrėžia socialines paslaugas, jų turinį bei socialinių paslaugų įstaigų tipus. Kataloge pateikiami pagal paslaugų rūšis apibrėžimai, teikimo vieta, trukmė, gavėjai, paslaugas teikiantys specialistai. Socialinių paslaugų įstaigos apibrėžiamos kaip „socialines paslaugas teikianti įmonė (akcinė bendrovė, uždaroji akcinė bendrovė, individuali įmonė), įstaiga (viešoji įstaiga, organizacija, asociacija, labdaros ir paramos fondas, religinė bendruomenė ar bendrija (centras), jos atstovybė ar filialas, šeimyna); socialinių paslaugų įstaigai priskiriamas ir įstaigos padalinys – socialinių paslaugų įstaigos arba ne socialines paslaugas teikiančios įstaigos struktūrinis padalinys, neturintis atskiro juridinio statuso, bet teikiantis socialines paslaugas“.

Socialinis darbas kaip profesinė veikla apibrėžiama Socialinės apsaugos ir darbo ministrės 2006 m. balandžio 5 d. įsakyme Nr. A1-92 „Dėl socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikacinių reikalavimų, socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašų patvirtinimo“. Įsakyme išsamiai aptariamos socialinį darbą dirbančiųjų žinios, vertybės ir įgūdžiai, pateikiami reikalavimai profesinei veiklai. Įsakyme socialinių darbuotojų profesinės kvalifikacijos kėlimo aprašas „nustato socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų ir socialinį darbą dirbantiesiems prilyginamų darbuotojų profesinės kvalifikacijos kėlimo tikslus ir uždavinius, profesinės kvalifikacijos kėlimo organizavimą ir finansavimą bei kvalifikacijos kėlimo programų atranką“, o supervizija įvardijama kaip priemonė teikiamų socialinių paslaugų kokybei, veiklos efektyvumui užtikrinti didinant profesinę kompetenciją.

Socialinių paslaugų principai. Socialinis darbuotojas neretai yra tas, į kurį kreipiasi pagalbos smurtą patyrusios moterys. Socialinių paslaugų įstatymas numato, kad socialinės paslaugos socialinės rizikos suaugusiam asmeniui būtų teikiamos siekiant ugdyti jo socialinę kompetenciją, motyvuoti klientą spręsti iškilusias socialines problemas, pagalbos procese derinti švietimo, užimtumo, sveikatos priežiūros galimybes. Teikiant socialines paslaugas šeimai būtina užtikrinti socialinių paslaugų teikimą ir vaikams. Organizuojant ir teikiant socialines paslaugas smurto šeimoje aukoms vadovaujamosi šiais socialinių paslaugų įstatymo principais:

- *Bendradarbiavimo.* Teikiant paslaugas naudoti visus turimus institucinius resursus. Į pagalbos procesą įtraukti organizacijas ir institucijas, galinčias prisidėti prie aukos situacijos gerinimo. Tai suteikia galimybę efektyviau naudoti turimus žmogiškuosius ir materialinius išteklius, keistis pagalbos šeimai reikalinga informacija.

- *Dalyvavimo.* Moteris turi turėti galimybę pati ar jos atstovas kreiptis dėl paslaugų skyrimo ir teikimo. Jos deklaruotas paslaugų poreikis rodo nesitaikstymą su patiriamu smurtu.
- *Kompleksiškumo.* Šis principas garantuoja paslaugų teikimą visai aukos šeimai – aukai, vaikams, smurtautojui. Smurtautojo įtraukimas į pagalbos šeimai procesą suteikia galimybę mažinti smurto šeimoje atvejus, keisti smurtinį jo elgesį, motyvuoti jį rūpintis vaikais. Net jeigu smurtas šeimoje liks nenubaustas, moteris nuspręs santuoką nutraukti, yra tikimybė, kad smurtautojas po suteiktos pagalbos rūpinsis vaikais, nevens mokėti už vaikų išlaikymą, nenaudos smurto kitų partnerių atžvilgiu.
- *Prieinamumo.* Paslaugos aukoms bendruomenėje turi būti organizuotos taip, kad moteris bet kuriuo metu galėtų jomis pasinaudoti – konsultuotis telefonu arba atvykusi į socialinių paslaugų įstaigą. Šalyje turime greitąją medicininę pagalbą, policijos pareigūnai pasiekiami bet kuriuo paros metu. Skubi socialinė pagalba esant moteriai krizinėje situacijoje neretai yra nepasiekiamo. Moteris turi turėti galimybę bet kuriuo paros metu, ypač išieginėmis ir švenčių dienomis, gauti jai reikalingas bendrąsias ar specialiąsias socialines paslaugas. Praktinė patirtis rodo, kad kuo vėliau po patirto smurto moteriai suteikiama pagalba, tuo mažesnė tikimybė, kad ateityje ji apskritai kreipsis pagalbos.
- *Visapusiškumo.* Socialinės paslaugos smurtą patyrusiai moteriai turi būti derinamos su pinigine socialine parama, sveikatos priežiūra, švietimu ir ugdymu, vaiko teisių apsauga, socialinio būsto teikimu. Socialinis darbuotojas, įvertindamas konkrečią moters situaciją bei jos poreikius, turi parinkti tokius socialinio darbo metodus bei socialines paslaugas, kurios labiausiai atitinka šeimos interesus. Socialinių paslaugų įstaigoje moteris su vaikais neretai pradeda gyvenimą nuo nulio. Turėdama materialinius ir finansinius išteklius moteris negali jais pasinaudoti. Socialiniai darbuotojai tarpininkauja dėl vienkartinės piniginės ir materialinės paramos šeimai, padėdami policijos pareigūnams kartu su moterimi bando patekti į namus ir pasiimti būtinus jos ir vaikų asmeninius daiktus. Kuomet vaikams nėra saugu lankyti ugdymo įstaigas, jos keičiamos kitomis, saugesnėmis.

Socialinių paslaugų pakopos. Socialinių paslaugų kataloge pateikiama galimų socialinių paslaugų smurtą šeimoje patyrusioms moterims ir jų vaikams amplitudė – nuo konsultavimo ir informavimo iki trumpalaikės socialinės globos. Jas galima suskirstyti į tris pakopas:

- bendrosios socialinės paslaugos,
- socialinė priežiūra,
- trumpalaikė socialinė globa.

Bendrosios socialinės paslaugos – moterų informavimas, konsultavimas joms rūpimais klausimais, tarpininkavimas ir atstovavimas. Informavimo ir konsultavimo rūpimais klausimais paslaugos aukoms turėtų būti teikiamos bet kuriuo paros ir metų laiku telefonu ar moteriai atvykus į tarnybą, jai pageidaujant – ir anonimiškai. Konsultacijų tikslas – išklausti ir nuraminti pagalbos ieškančią moterį, suteikti jai informaciją rūpimais klausimais, paremti bei skatinti ją saugotis nuo tolesnio vyro smurto. Svarbu, kad būtų akcentuojama moters apsisprendimo teisė. Moteris priima sprendimus priklausomai nuo to, su kokiomis pasekmėmis pasiryžusi gyventi. Taip pat svarbu, kad konsultuojantis socialinis darbuotojas sukurtų pasitikėjimo santykius, kurie skatintų jų bendradarbiavimą, atrasti ir išbandyti naujus konfliktų sprendimo būdus, gerintų moters savimone. Pažymėtina, kad smurtą patiriančiai moteriai sunku prabilti atvirai be gėdos apie patiriamą skriaudą, o darbuotojai – pirmieji, kuriems aukos išsako patirtus išgyvenimus. Konsultuojant privalu laikytis konfidencialumo. Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas reglamentuoja paslaugas teikiančiųjų darbuotojų atsakomybę už informacijos rinkimą, kaupimą, saugojimą ir teikimą. Patvirtinta duomenų rinkimo, kaupimo, saugojimo ir teikimo tvarka padėtų užtikrinti aptarnaujamų asmenų duomenų apsaugą, paslaugas teikiantiems socialiniams darbuotojams padėtų saugiau jaustis neapibrėžtose situacijose.

Aptariant šeimoje susidariusią situaciją, moteriai būtų tikslinga pateikti 3 klausimus:

- Ką ji norėtų pakeisti dabartinėje situacijoje?
- Kaip tą mano galinti padaryti?

- Kokios pagalbos jai reikia?

Gauti atsakymai rodo moters norą, ryžtą keisti arba vengimą iš esmės spręsti susidariusią situaciją. Atsakymai rodo moters vidines ir išorines galimybes keisti susiklosčiusią situaciją. Suteikta informacija lemia moters sprendimus ir jų įgyvendinimo būdus.

Prie bendrųjų socialinių paslaugų priskiriami tarpininkavimas ir atstovavimas, kurie apibrėžiami kaip pagalba asmeniui sprendžiant įvairias problemas (teisines, sveikatos, buities ir pan.), tarpininkaujant tarp šeimos ir asmens aplinkos. Pateikti socialinių paslaugų kompleksiskumo ir visapusiškumo principai bei moters pageidavimas suteikia galimybę pradėti taikyti tarpininkavimo paslaugas socialiniame darbe smurto problemą turinčioms šeimoms. Tarpininkavimas jau pradėtas taikyti Vilniaus 2 apylinkės teisme. Tai yra kitoks ginčo sprendimo būdas nei teismo procesas (arbitražas) ar derybos. Mediacija savo prigimtimi gana panaši į derybas, bet nuo jų ji skiriasi tuo, kad ginčo sprendime be šalių dalyvauja ir trečiasis asmuo – tarpininkas. Tačiau skirtingai nei teismo procese, tarpininkas nėra ginčo sprendimo šeimnininkas, jis nepriima jokių sprendimų, kaip išspręsti ginčą. Ginčą sprendžia pačios šalys, mediatorius tėra vedlys, kurio pagrindinė funkcija yra padėti šalims išgirsti vienai kitą, rasti tarpusavio nesutarimų priežastis bei galimus jų sprendimo būdus.

Socialiniame darbe tarpininkavimas yra svarbus reglamentuojant santuokos nutraukimo pasekmes. Sudarydami individualios pagalbos šeimai ar asmeniui planus, socialiniai darbuotojai turi numatyti asmens ar šeimos įtraukimo į teikiamos pagalbos procesą galimybes ir būdus.

Konsultuojant moterį svarbu ją nuraminti, apsaugoti nuo galimo tolesnio smurto, padrašinti, atrasti papildomų jai reikalingų motyvacinių priemonių siekiant pokyčio. **Esant pavojui, kad smurtas prieš moterį vėl gali pasikartoti, būtina:**

- aptarti galimybę, esant poreikiui, jai saugiai palikti namus,
- numatyti saugiausią kambarį namuose, nesinaudoti patalpomis, iš kurių negalima išbėgti (vonios, tualetas) bei kuriose yra daiktų, kuriais galimi sužalojimai (virtuvė),
- aptarti požymius, rodančius, kad smurtautojas niršta (rausta arba bąla, tankėja kvėpavimas ir pan.), kad spėtų palikti namus iki smurto protrūkio,
- numatyti priežastis, dėl kurių ji nori išėiti iš namų (išnešti šiukšles, pavedžioti šunį),
- įvertinti, kur artimiausias telefono aparatas, paruošti telefono numerių, kuriais paskambinus galima pagalba, pas ką galima trumpam prisiglausti, sąrašą,
- pasižymėti smurto protrūkio, grasinimų laiką – tai pravers pasikartojus smurtui ateityje,
- atidėti lėšų krizės atveju nuvykti į saugią vietą autobusu, taksi,
- aptarti su vaikais (jeigu tai leidžia jų amžius) galimus veiksmus smurto atveju,
- paprašyti kaimynų, kad išgirdę triukšmą bute kviestų policiją; sukurti šaukinį, kurį išgirdę artimieji ir kaimynai supras, kad gresia pavojus.

Esant poreikiui, moteriai turi būti suteikta parama maistu, būtiniausias drabužiais ir avalyne, asmeninės higienos ir priežiūros paslaugomis.

Socialinės priežiūros paslaugos suprantamos kaip kompleksinė, nuolatinė specialistų pagalba nereikalaujanti pagalba, kuri gali būti teikiama namuose ar socialinių paslaugų įstaigose. Krizės atvejais, esant grėsmei sveikatai ar gyvybei, smurtą šeimoje patyrusiai moteriai turi būti teikiamos laikino apnakvindinimo paslaugos (iki 3 parų) arba intensyvios krizių įveikimo paslaugos. Socialiniai darbuotojai, jų padėjėjai ir kiti specialistai siekia pokyčio moters situacijoje teikdami socialinių paslaugų kataloge numatytas ir jau aptartas bendrąsias paslaugas bei nakvynės suteikimą. Saugi aplinka, specialistų teikiama kvalifikuota pagalba suteikia galimybę aukai permąstyti situaciją, ieškoti jai labiausiai priimtino problemos sprendimo būdo.

Trumpalaikės socialinės globos paslaugos teikiamos tais atvejais, kai reikalinga kompleksinė, nuolatinė specialistų pagalba reikalaujanti pagalba smurtą patyrusiai moteriai. Paslaugos trukmė yra iki 6 mėn. ir ilgiau. Skiriant smurtą patyrusiai moteriai trumpalaikės socialinės globos paslaugas, finansuojamas iš savivaldybės biudžeto ar iš valstybės biudžeto specialių dotacijų savivaldybių biudžetams, atliekamas socialinių paslaugų poreikio vertinimas. Siekiant visapusiškai ir nustatytu laiku įvertinti susidariusią situaciją pagalbos besikreipusios

moters šeimoje, galima sukurti darbo grupę/komandą, įvertinsiančią aukos situaciją. Galimos įvairios šių komandų sudėties. Viena galimų yra tokios sudėties:

- savivaldybės socialinės paramos skyriaus atstovas,
- vaiko teisių apsaugos tarnybos specialistas,
- policijos pareigūnas,
- paslaugas teikiančios institucijos atstovas (-ai).

Komandinis, sutelktas įvairių sričių specialistų darbas užtikrina kompleksines, veiksmingas paslaugas moterims: geriau suvokiama moters problema, jai nereikia blaškytis po įvairias tarnybas, siekiant gauti šeimai reikalingas paslaugas. Vienu metu grupė specialistų kartu su moterimi įvertina susidariusią situaciją šeimoje, pasidalina turima informacija, kas yra sunku nedirbant komandoje, parengia veiksmų planą. Tai užtikrina teikiamų paslaugų aukoms kokybę bei efektyvumą, specialistų bendradarbiavimą ir tarpusavio paramą. Komandinis darbas – iššūkis įvairių tarnybų atstovams, turintiems skirtingas vertybes, veiklos prioritetus, skirtingą požiūrį į problemą ir jos sprendimo būdus. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas reikalauja laiko bendro darbo įgūdžiams įgyti, aiškaus vaidmenų pasiskirstymo tarp komandos narių, apibrėžiant kiekvieno dalyvio kompetencijos ir atsakomybės ribas.

Socialinis darbas suprantamas kaip atsakas į moters rūpestį ir pagalbos poreikį, kaip problemos sprendimo procesas. Socialinis darbuotojas turi gebėti vertinti ir nustatyti pagalbos besikreipusių moterų poreikius, planuoti paslaugas jai ir jos šeimai, organizuoti nustatytos paramos teikimą bei vertinti suteiktos paramos veiksmingumą. Būtų tikslinga moteriai skirti socialinį darbuotoją (atvejo vadybininką), kuris būtų atsakingas už pagalbos proceso organizavimą, valdymą bei kontrolę. Vertindamas ir nustatydamas pagalbos poreikius, socialinis darbuotojas surinktų reikiamą informaciją, kartu su moterimi aptartų galimus problemos sprendimo būdus, jos motyvaciją ir galimybes. Darbuotojas yra atsakingas už individualios socialinės globos bei socialinio darbo su asmeniu veiksmų planą. Įvertinus individualius moters ir jos vaikų poreikius, tarpininkaujama dėl piniginės paramos, sveikatos priežiūros paslaugų, kvalifikuotos teisinės pagalbos. Siekiama padėti prižiūrėti ir auklėti vaikus, jiems susirgus padedama jais rūpinantis, kad moteris galėtų dirbti. Atvejo vadybininkas, įvertindamas šeimos situaciją ir moters pageidavimą, organizuoja tarpininkavimo su smurtautoju paslaugas. Neretai smurtas šeimoje nutraukiamas skyrybomis. Tarpininkavimas palengvina dialogą tarp ginčo šalių, padeda susitarti dėl atsakomybės vaikui, dėl būsto ir turto dalybų, padeda suprasti vienam kitą, apsvarstyti, ar tikslinga nutraukti santuoką, o gal įmanoma išgelbėti šeimą. Tarpininkavimas suteikia galimybę kurti naują bendravimo kultūrą tarp buvusių sutuoktinių/partnerių, suteikti žinių ir įgūdžių konfliktams išspręsti.

Socialinio darbo praktikoje bendrosios socialinės paslaugos smurtą patyrusioms moterims teikiamos ir pasibaigus trumpalaikių socialinių paslaugų laikotarpiui. Minėtos bendrosios paslaugos dažnai įvardijamos Palaikymo programa, kurios pagrindinis tikslas – padėti smurtą patyrusioms moterims spręsti problemas jų namuose. Moterims patogiu laiku teikiamos konsultavimo, informavimo paslaugos, o jų vaikams – popamokinio užimtumo paslaugos, be to padedama sprendžiant jų priežiūros ir ugdymo problemas. Neretai moterys, kurios nutraukė minėtą smurto ratą, nori pasidalinti savo patirtimi su tomis, kurios yra krizinėje situacijoje. Tuomet palaikymo programa veikia kaip pagalba toms moterims, kurios dar apimtos baimės dėl ateities, gebėjimo nutraukti smurto ratą, tinkamai pasirūpinti savimi ir savo vaikais.

Socialinis darbas pagrįstas socialinio darbuotojo vertybėmis, žiniomis bei įgūdžiais. Supervizija socialiniame darbe suteikia galimybę paslaugų teikėjui išbandyti įvairius darbo metodus, sujungti teorines ir praktines žinias, tobulinti darbuotojo turimus įgūdžius, tobulinti gebėjimą suprasti tarp socialinio darbuotojo ir kliento vykstančius procesus, tobulinti savistabos ir savižinos sugebėjimus. Socialinio darbuotojo etinė atsakomybė klientui reikalauja gerbti kito asmens orumą, jo teisę į apsisprendimo laisvę. Tai taikytina ir supervizijos procese. Supervizoriaus nuomonė neturi viršenybės, jis nedisponuoja teisingesnėmis žiniomis apie klientą ir turi pasiūlyti kitokį, naują požiūrį į pateiktą situaciją. Kuruojamojo teisė yra priimti ar atmesti. Ta pati nuostata

galioja ir socialinio darbuotojo – kuruojamojo – santykiui su klientu: tik klientas gali spręsti, ar pateiktos idėjos problemai spręsti yra jam priimtinos ir svarbios.

Trumpalaikė į sprendimą orientuota terapija. Kauno apskrities moterų krizių centro (KAMKC) socialinės darbuotojos darbe su smurtą patyrusiomis moterimis vadovaujasi Nebrasko universiteto profesoriaus Flemingo 1999 m. gegužės 6 d. pristatytu „Trumpalaikės į sprendimą orientuotos terapijos modeliu“. Pagal jį pagrindinė terapeuto, šiuo atveju socialinio darbuotojo, užduotis – pagalba moteriai geriau jaustis diena po dienos, parodyti ir padėti jai atpažinti skirtumus, apie kurių egzistavimą ji nežinojo, suprasti, koks būtų jos gyvenimas, jei problemos nebūtų. Būtina padėti atpažinti, ką galima pakeisti, padaryti, kaip gali būti kitaip. Nauda klientei vertinama pagal tai, ar įvyko pasikeitimų.

Pasikeitimai terapijos metu, anot Flemingo, gali būti:

- *Pirmojo lygio:* „Tu turi tai padaryti – aš tai padariau.“ Pasikeitimams turi įtakos socialinis darbuotojas.
- *Antrojo lygio:* moteris pati suvokia, kad ji tai turi padaryti, ir pati tai daro. Atsiranda vidinė motyvacija.

Trumpalaikės į sprendimą orientuotos terapijos metodo pagrindą sudaro kelios pagrindinės taisyklės:

- Jei tai naudinga, tęsk toliau.
- Jei moteris atranda stiprybės, kurios ji pati nežinojo turinti, ją reikia akcentuoti, kol tai padės pakeisti pačią moterį, jos požiūrį.
- Nedaryk to, kas neveiksminga, daryk ką nors kita, ieškok to, kas galėtų pagerinti situaciją ir paveikti klientę.
- Netaisyk to, kas nesulaužyta. Jei mes pamatėme, kad kažkas ne taip, ir norime taisyti, bet klientė to nenori, nes jai atrodo, kad nėra sulaužyta, mes neturime kištis.
- Kad pagerintume ir pakeistume klientės gyvenimą, reikia bendradarbiauti su ja.

Remdamasis šiuo metodu, socialinis darbuotojas veikia išvien su kliente ir tikisi, kad ji įgaus vilties ir padėtis pasikeis. Jis nereikalauja nieko daryti. Jis tik padeda atrasti jėgų kovoti, pastiprina. Klientei suteikiama galimybė viską papasakoti, suteikti informacijos. Tuomet kartu su ja suformuluojami tikslai, kurių ji sieks pati savo jėgomis. Socialinis darbuotojas turi pastiprinti, pasakojimo eigą kreipti į pozityviąją pusę. Jokiu būdu terapeutas negali mokyti, ką daryti. Jis tik patarėjas, situacijos koordinatorius, gynėjas, skatintojas.

Psicholginė-fizinė savigny. Vienos moterys renkasi psichologo ar terapeuto pagalbą, kitoms priimtinesnis metodas yra pačioms „susitvarkyti“ ne tik su savimi, bet ir su smurtautoju. Būtent todėl KAMKC vykdo psicholginės-fizinės savignyos programą, kuri gali būti kaip viena iš pagalbos šeiminio smurto aukai priemonių.

Psicholginė-fizinė moterų savigny – tai ne kovos menas ar sporto šaka. Čia mokomasi vidinės stiprybės, intuicijos, kaip sugluminti užpuoliką, mokomasi greitos reakcijos, pažinti ir panaudoti ne verbalines priemones, o taip pat mokomasi kovinių apsigynimo technikų. Tai transformacija nuo pasyvios ir baikščios būtybės iki tvirtos ir savarankiškos moters.

Pirmiausia mokomasi atrasti vidinės jėgos ir ryžtingumo, nes tai padidina saugumą. Jei auka sugeba situaciją suvaldyti žodžiais, poelgiais, mažesnė tikimybė, kad ją teks valdyti fizinėmis priemonėmis. Tai nereiškia, kad turime užsipulti žmogų, kurio elgesys Jums nepatiko. Svarbu atskirti, kur parodomas ryžtingumas, o kur jau agresijos išraiška.

Dažnai situaciją vertinti padeda intuicija. Jei intuicija Jums sako, kad turite pasisaugoti, geriau tai ir padaryti, nei laukti tikrojo pavojaus. Pajutus pavojų, situaciją suvaldyti kartais įmanoma netikėtumo faktoriaus dėka.

Apsiginti, tai nereiškia, kad reikia „kirsti“ iš visų jėgų. Galima pasitelkti kitas gudrybes, pvz., šaukti. Garsus šaukimas ne tik atbaido užpuoliką, bet ir atkreipia kitų žmonių dėmesį. Taip pat galima užtęsti laiką derantis, įtikinėjant, meilikaujant ar kitomis gudrybėmis. Pvz., siekdamas apsisaugoti nuo išprievartavimo, moterys specialiai sakosi esančios ŽIV nešiotojos.

Aišku, yra situacijų, kai be fizinės savignyos neapsieinama. Tačiau nebūtina būti kovos menų profesionalu tam, kad apsigintum nuo užpuoliko. Žinoma, labai gerai, jei mokate keletą judesių, kuriuos galite panaudoti. Bet kartais pakanka žinoti ir pritaikyti kelias gudrybes. Moterys gali panaudoti ilgus nagus, smailius batų kulniukus, smailius skėčius, gali sukąsti dantimis ir pan. Apsiginti padeda mynimas kulnu, dūris į akį, kandimas, žnybimas, smūgis galva, smūgis keliais, piršto laužimas, spyris į blauzdą, akių drėskimas, smūgis į ausį ar jos plėšimas.

Ši programa padeda moterims įgyti vidinės stiprybės, sustiprina pasitikėjimą savimi, savo galimybėmis. Moterys, buvusios baikščios pelytės, tampa stipresnėmis asmenybėmis. Tai jas paskatinta keisti situaciją ir imtis priemonių, kad įveiktų smurtautoją.

IV. PSICHOLOGINĖ PAGALBA DIRBANT SU SMURTA PATYRUSIOMIS MOTERIMIS

Dirbant su smurta patyrusiomis moterimis, efektyviausių rezultatų galima tikėtis suteikus kompleksinę pagalbą. Viena iš šios pagalbos rūšių – psichologinė pagalba², kuri taip pat gali būti įvairi. Taigi, šioje dalyje aptarsime psichologinius smurta patiriančių moterų ypatumus, psichologinio darbo principus bei galimybes.

Pagrindinės priežastys, kodėl moterys bijo kalbėti apie patiriamą smurtą:

- Tebevyraujanti nuomonė, kad smurtas yra asmeninė problema.
- Baimė dėl smurtautojo grasinimų.
- Vaikystėje ar paauglystėje patirta prievarta.
- Gėdos, kaltės jausmas.
- Susitaikymas su aukos vaidmeniu.
- Išmoktas elgesio modelis.
- Baimė būti paliktai.
- Finansinė priklausomybė.

Aukos psichologinis portretas:

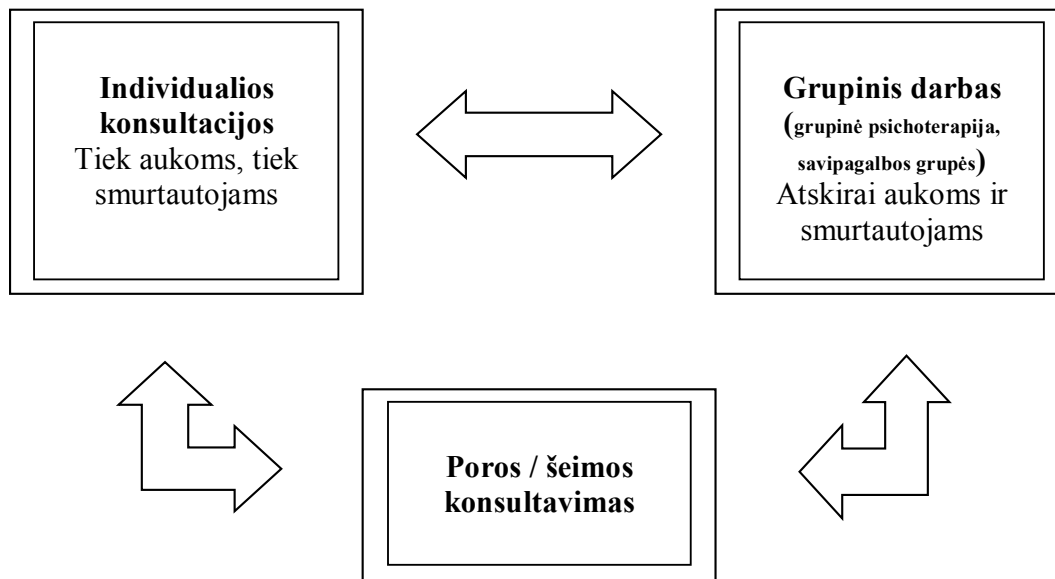
- Menka savigarba, dažnai savęs vertinimas priklauso nuo partnerio.
- Depresija, emocinė įtampa.
- Savęs kaltinimas ir atsakomybės už patiriamą smurtą prisiėmimas.
- Kenčia nuo kaltės jausmo, bet neigia baimės ir pykčio jausmus.
- Realybės nepriėmimas, neblėstanti viltis, kad tai turi liautis.
- Disociacija.
- Gali turėti problemų dėl priklausomybių.
- Nors dažnai auka jaučiasi pasimetusi, sugniuždyta, kartais pasitaiko aukų, demonstruojančių pyktį bei agresyvumą.

Aukos nuostatos. Kartais būti ir jaustis auka yra naudinga. Tokiu būdu perduodama atsakomybė pagalbą teikiančioms organizacijoms ar specialistams. Pagrindinės aukos nuostatos:

- Aš neatsakinga už tai, kas atsitiko.
- Aš esu moraliai teisi.
- Aš nieko blogo nedarau.
- Aš nusipelnau užuojautos.
- Aš galiu viskuo piktintis.

Psichologinės pagalbos rūšys. Dirbant su smurta patyrusiomis moterimis, psichologinė pagalba gali būti labai įvairi (3 pav.). Gali būti taikoma viena jos forma, gali būti derinama paeiliui ar lygiagrečiai individualus ir grupinis psichologinis darbas. Taip pat psichologinė pagalba gali būti teikiama ir aukos vaikams, šeimai, smurtautojui.

² Šame tekste į psichologinės pagalbos sąvoką įeina tiek psichologinis konsultavimas, tiek psichoterapija.

3 pav. Multimodalinė psichologinės pagalbos forma.

Motėrimis, patyrusioms smurtą, gali būti taikoma individuali, grupinė arba tuo pačiu metu ir individuali, ir grupinė psichologinė pagalba. Pastebėta, kad pradžioje efektyviausia grupinė terapija, kur renkasi panašią patirtį turinčios moterys. Neretai psichoterapinių ar savipagalbos grupių užsiėmimus veda taip pat moterys, praeityje patyrusios smurtą. Šiuo atveju labai svarbu, kad tokios vedėjos būtų „išgijusios“, t. y. sėkmingai išsprendusios problemą. Priešingu atveju kyla kontraproduktyvumo pavojus.

Smurtautojams rekomenduojama pradėti nuo grupinės psichoterapijos. Esant reikalui, jiems teikti ir individualias konsultacijas. Grupės nariai – smurtauti linkę vyrai.

Jei papildomai taikomas poros/šeimos konsultavimas, jį rekomenduojama taikyti pabaigoje, pirmiausiai suteikus individualią ir/ar grupinę psichologinę pagalbą. Visi nariai turi būti tam pasiruošę. Jokiu būdu poros/šeimos konsultavimas netinka pradžiai. Vienas esminių momentų – smurtautojo kaltės prisiėmimas bei atsiprašymas. Net jei smurtautojas prisipažino grupėje, kartais jam vis vien gali būti sunku atsiprašyti aukos.

Išsikalbėjimo svarba. Kaip jau buvo minėta anksčiau, nemažai moterų patiria spaudimą nekalbėti apie patiriamą smurtą. Nepaisant to, jos vis viena nori išsikalbėti.

Labai maža dalis moterų, patyrusių smurtą, iš karto pačios kreipiasi pagalbos. Žymiai dažniau kreipiasi moterys, kurias kažkas paskatino ieškoti pagalbos. Kai kurios moterys nepradėtų apie tai kalbėti, kol kas nors tiesiai nepaklaustų apie galimą smurtą.

Pradžioje išsikalbėti paskatina dalyvavimas grupėje, kurioje yra panašią patirtį išgyvenusios moterys.

Dalis moterų kalba apie patiriamą smurtą, tačiau jos pasakoja visiems iš eilės, tą patį, bet iš esmės negali pakeisti situacijos. Nors ir nesulaukdamos pagalbos iš aplinkinių, bent jau pačios pateisina savo bejėgiškumą. Tokios moterys neretai yra susitaikiusios su aukos vaidmeniu.

Kartais smurtą patyrusi moteris ieško pagalbos eidama vis pas kitą specialistą, nes prieš tai buvęs nepadeda. Iš tiesų, dažnai nepadeda todėl, kad moteris tiesiog nesugeba papasakoti tikrosios problemos.

Psichologo uždavinys – užmegzti kontaktą, sukurti saugią, palaikančią aplinką, skatinančią bei padedančią klientei išsikalbėti. Gali būti, kad klientė nekelia kitų tikslų, tik nori išsikalbėti. Kartais psichologinė pagalba tuo ir baigiasi. Net jei psichologas gali matyti ar nujausti esant gilesnių psichologinių problemų, jis negali jų primesti. Svarbu nepamiršti, kad negalima duoti daugiau, nei prašo klientė.

Taigi, iš vienos pusės išsikalbėjimas gali būti pagrindinis klientės tikslas. Iš kitos pusės, tai gali būti tik pradžia, kai išsikalbėjimas paskatina eiti daug toliau, t. y. spręsti psichologines, asmenybės problemas. Bet koku atveju išsikalbėjimas neabejotinai svarbus dirbant su moterimis, patyrusiomis smurtą.

Psichologinio darbo su smurtą patyrusiomis moterimis principai:

Išklausymas

- Noras būti išgirstai ir noras, kad tavimi patikėtų (galbūt pirmą kartą) – svarbiausia šio proceso pradžia. Nuo to gali priklausyti, ar moteris sugrįš dar kartą, priims siūlomą pagalbą.
- Jei moteriai norisi išsipasakoti, leiskite išsakyti visas smulkmenas.
- Parodykite, kad tikite tuo, kas jai nutiko. Nelikite pasyvus klausytojas. Palaikykite, padrasinkite ir paskatinkite tęsti konsultacijas.
- Neverskite pasakoti apie patiriamą smurtą, kol moteris bus tam nepasiruošusi.

Saugumo užtikrinimas

- Sukurkite saugią aplinką. Vienas iš saugumo garantų – konfidencialumas.
- Labai svarbu neteisti už jos silpnumą, nesmerkti už nesuprantamą kantrybę, neniekinti už nuolankumą ir už tai, kad atsidūrė tokioje padėtyje, nekritikuoti.
- Neužduokite kaltinančių klausimų, tokių kaip: „Kodėl tu gyveni su juo?“, „Kodėl jo nepalieki?“, „Kodėl tu tiek laiko kentei patiriamą prievartą?“

Motyvacijos palaikymas/stiprinimas

- Padėkokite, pasidžiaukite ar kitaip parodykite, kad moteris gerai padarė, papasakodama apie smurtą. Pvz.: „Džiaugiuosi, kad galėjote man papasakoti. Manau, kad galėsime jums padėti. Turiu užduoti dar keltą klausimų apie patiriamą smurtą. Tada kartu galėsime aptarti, kokios priemonės jums labiausiai tinka.“
- Pakalbėkite apie mitus, susijusius su smurtu:
  - Patvirtinkite, kad tai nėra jų kaltė, kad to nenusipelnė ir pan. Pvz.: „Niekas neturi būti mušamas/prievartaujamas“, „Tu to nenusipelnei“.
  - Paaišskinkite, kad barniai ir smurtas yra skirtingi dalykai.
  - Nesistenkite aiškinti vyrų elgesio paplitusiais mitais apie padėtį šeimoje, piktnaudžiavimą alkoholiu, pyktį, išprovokavimą ir pan. Svarbu pabrėžti ir smurtautojo atsakomybę už savo elgesį.
- Neretai gali tekti motyvuoti klientę. Tam padeda nuostatos „aš esu verta geresnio gyvenimo“ formavimas, prieinamos pagalbos pristatymas, pozityvios patirties identifikavimas.
- Akcentuokite stipriąsias klientės puses.

Savikontrolės sugrąžinimas

- Konsultantas/terapeutas turėtų vengti tapti pernelyg tėviškas ar valdingas, vengti sukurti aplinką, kurioje auka neturi galios. Priešingai, svarbu, kiek įmanoma, stengtis suteikti galimybę rinktis ir priimti sprendimus.

Pavojaus rizikos įvertinimas bei saugumo plano aptarimas

- Įvertinkit pavojaus riziką. Svarbiausi klausimai: „Kas?“, „Kada?“, „Kaip?“. Pvz.:
  - Kas smurtautojas? Koks jo ryšys su kliente? Ar smurtautojas vartoja alkoholį ar kitas narkotines medžiagas?
  - Kada/kokiomis aplinkybėmis dažniausiai vyksta smurtas?
  - Kaip ilgai tęsėsi prievarta? Ar smurtas per paskutinius metus padažnėjo/suintensyvėjo? Ar šiuo metu gresia pavojus, jei taip – koks.
- Aptarkite saugumo planą. Svarbiausia klausimai: turimi ištekliai ir pagalbos galimybės mieste. Pvz.:
  - Ar turi, kur eiti, kam papasakoti, paskambinti?
  - Ar žino, kur galima kreiptis pagalbos mieste? Ar ji sutiktų kreiptis?

Psichoemocinės būsenos ir psichologinių smurto pasekmių įvertinimas (2, 3 lentelės) bei tolesnio darbo tikslo nustatymas

- Įvertinkite psichoemocinę būseną.
- Padėkite atpažinti, kaip moteris susidoroja su smurtu, pvz., neigia tam, kad išgyventų, vartoja alkoholį ar narkotines medžiagas, kad sumažėtų baimė ar skausmo pojūtis ir kt.
- Padėkite numatyti alternatyvas kriziniu ar beviltišku atveju.
- Jei pasireiškia potrauminio streso sindromo (PSS) simptomai, klientė turi žinoti, kad tam tikras psichologinis šokas yra normalus dalykas. Padrąsinkite, kad tai nereiškia kontrolės praradimo, o kaip tik artėjimas problemos įveikimo link. Prieš pagerėjimą simptomai pradžioje sustiprėja.
- Tikslas neturi būti primestas, o kilti iš moters poreikių.

Nuostatos į vyrus keitimas

- Neretai moterys, patyrusios smurtą, turi neigiamą požiūrį į vyrus apskritai. Kartais dalyvavimas savipagalbos grupėje šią nuostatą tik sustiprina. Neigiamos nuostatos vyrų atžvilgiu įsivyravimas turi įtakos vaikų požiūriui į vyrų ir moterų tarpusavio santykius, šeimos modelio formavimuisi.
- Jei smurtą patyrusi moteris savo problemą išsprendė skyrybomis, tačiau neišsprendė asmeninių problemų (savo priklausomybės nuo vyriškos lyties partnerio, išmokto bejėgiškumo ir pan.), ji gali patekti į užburtą ratą, t. y. susirasti naują partnerį, su kuriuo pasikartos smurtas.

Kompleksinės pagalbos svarba

- Psichologas, dirbdamas su moterimis, patyrusiomis smurtą, neretai savo darbą turėtų planuoti ir vertinti komandinio darbo plotmėje. Jei įstaigoje nėra kitų sričių specialistų, svarbu bendradarbiauti su kitomis įstaigomis.
- Su kliente aptarkite kompleksinės pagalbos galimybes bei svarbą. Kartu paieškokite jai tinkamų paslaugų.
- Vien informacijos suteikimas gali būti mažai efektyvus. Patartina rekomenduoti konkretų specialistą ar įstaigą, o dar geriau – pačiam užregistruoti ar sutarti dėl pirmo vizito.
- Jei įstaigoje teikiama įvairiapusė pagalba moterims, patyrusioms smurtą ir psichologas dalyvauja komandiniuose pasitarimuose, svarbu aptarti su kliente konfidencialumo ribas, perspėti, kad tam tikra informacija turėsite dalintis ir su kitais specialistais.

Kompetencija

- Dirbant su smurtą patiriančiomis moterimis, nepakanka tiesiog turėti psichologo išsilavinimą. Psichologas turėtų būti susipažinęs su problemos specifiškumu, dar geriau – išklausęs specialų kursą.
- Psichologas konsultantas turi būti susipažinęs su savo paties reagavimo į stresą ypatumais, prognozuoti savo reakcijas į pyktį, bejėgiškumą, gedėjimą bei kitas sunkias, neigiamas emocijas, turėti pykčio valdymo įgūdžių.
- Jei psichologė moteris pati yra praeityje patyrusi smurtą, svarbu, ar sėkmingai išsprendė problemą. Kitu atveju turėtų rekomenduoti kitą specialistą ar įstaigą, teikiančią paslaugas smurtą patyrusioms moterims.
- Supervizijos yra būtinos.

Simptomai	Taip	Ne	Trumpas apibūdinimas
Depresija			
Nerimas/panika; baimės			
Nepasitikėjimas savimi			
Menka savigarba			
Vieniškumo ir bejėgiškumo jausmas			
Savęs žalojimas			
Gėdos jausmas/savęs kaltinimas			

Mintys apie savižudybę/savižudybės rizika			
Potrauminio streso sutrikimai			
Valgymo sutrikimai			
Miego sutrikimai			
Socialinė izoliacija			

2 lentelė. Psichoemocinės būsenos įvertinimas.

Simptomai	Taip	Ne	Trumpas apibūdinimas
Alkoholio/narkotikų vartojimas			
Intymaus gyvenimo sunkumai			
Fiziniai sužalojimai			
Smurtavimas prieš vaikus/nepakantumas			
Kiti simptomai			

3 lentelė. Kitos problemos.

Taigi, pirmiausiai moteriai, patiriančiai/patyrusiai smurtą, svarbu sudaryti sąlygas išsikalbėti. Planuojant tolesnį darbą su auka, padeda psichoemocinės būsenos, reakcijos į smurtinį elgesį bei išgyventos traumos pasekmių įvertinimas. Psichologinės smurtą patiriančių moterų problemos gali būti pirminės (pvz., depresija, bejėgiškumo jausmas ir kt.) bei antrinės (pav., alkoholio ar narkotinių medžiagų vartojimas). Žinoma, svarbu nepamiršti, kad psichologinės pagalbos tikslai turi kilti iš pačios klientės poreikių ir negali būti primesti.

Trumpalaikė ar ilgalaikė psichologinė pagalba? Į šį klausimą nėra vienareikšmiško atsakymo. Tai priklauso nuo klientės poreikių. Į psichologą klientė gali kreiptis pati. Tokiu atveju psichologas gali būti pirmasis žmogus, kuris sužino, kad moteris patiria smurtą. Tuomet rekomenduotina vadovautis aukščiau pateiktais psichologinio darbo principais. Psichologas konsultantas neturi pamiršti, kad moteris, kuri kreipiasi pagalbos, iš esmės tesiekia susigrąžinti galimybę kontroliuoti savo gyvenimą, kurią smurtautojas buvo iš jos atėmęs. Dažniausiai klientė nėra susirūpinusi savo asmenybės tobulinimu ar vidinių psichologinių problemų sprendimu. Ji tesiekia pagalbos smurtui sustabdyti. Taigi, konsultantas turėtų būti pasirengęs visų pirma išklaudyti klientės istoriją ir sugebėti išgirsti joje veiksmo galimybę – tuos sprendimus (ar jų užuomazgas), kuriuos klientė yra pasirengusi priimti, siekdama pagerinti savo padėtį. Tuomet svarbu pritaikyti visas turimas žinias, kad būtų įmanoma padėti klientei tuos sprendimus įgyvendinti.

Trumpalaikė psichologinė pagalba taip pat dažniau tinka toms moterims, kurios yra pakankamai pasitikinčios savimi, patyrusios vienkartinę ar trumpalaikę prievartą ir nedelsdamos kreipėsi pagalbos, neleisdamos problemai įsisenėti. Tačiau tokie atvejai yra reti.

Profesionali psichologinė pagalba bei gili asmenybinė psichoterapija yra rekomenduotinos, o kai kuriais atvejais netgi būtinos vėlesniame pagalbos teikimo periode. Neretai tokias klientes siunčia krizių centrai, kuriuose klientei jau būna suteikta pirminė pagalba. Tokiais atvejais gali būti reikalinga ilgalaikė psichologinė pagalba.

Keletas pagrindinių aspektų, atskleidžiančių, iš kur gali kilti ilgalaikės psichologinės pagalbos poreikis:

- Yra nemažai moterų, kurios kreipiasi dėl pasekmių, pvz., depresijos, ar antrinių problemų, pvz., vaikų elgesio problemų, o patiriamo smurto problema išaiškėja tik po keleto susitikimų, kai moteris pasijunta saugi.
- Dauguma moterų kreipiasi pagalbos patyrusios smurtinį elgesį ilgą laiką. Neretai jos būna visiškai apsisprendusios išsiskirti. Tai rodo įsisenėjusias problemas.

- Smurtą patiriančios moterys neretai patiria antrinių psichologinių problemų bei elgesio pasekmių, pvz., alkoholio ar narkotikų vartojimas, smurtavimas prieš savo vaikus ir kt. Šių problemų sprendimas neretai užtrunka ne vienerius metus, o kartais ir visą gyvenimą.
- Ilgalaikė psichologinė pagalba reikalinga ir tuomet, kai paaiškėja, jog smurtą patirianti moteris turi rimtų asmenybės sutrikimų arba patiria potrauminio streso sindromą.
- Konsultuojant smurtą patyrusias moteris, neretai nuo dabartinės smurto situacijos pereinama prie ankstyvos vaikystės ar paauglystės prisiminimų (tiek tėvų tarpusavio santykių įtakos, tiek vaikystėje ar paauglystėje patirtos asmeninės prievartos, neretai seksualinės). Tokiais atvejais reikalinga ilgalaikė psichologinė pagalba.
- Smurto ratas (smurto/prievartos ir taikos/ramybės laikotarpių kaita) gali lemti laikiną klientės būsenos pagerėjimą. Šiuo atveju ilgalaikis konsultavimas padeda neapsigauti ir suteikti reikiamą pagalbą prasidėjus naujam smurto/prievartos periodui.

Taigi, nors šiuolaikinė sveikatos politika orientuota į trumpalaikės psichologinės pagalbos taikymą, tačiau dirbant su smurtą patiriančiomis moterimis gali iškilti ir ilgalaikės psichologinės pagalbos poreikis.

Išvados:

- Dirbant su smurtą patyrusiomis moterimis, iš pradžių didžiulis dėmesys skiriamas išsikalbėjimui.
- Dirbant su smurtą patyrusiomis moterimis, gali būti reikalinga tiek trumpalaikė, tiek ilgalaikė psichologinė pagalba. Tai priklauso nuo klientės poreikių.
- Dažniausiai geriausių rezultatų galima pasiekti tada, kai psichologinė pagalba yra kompleksinės pagalbos dalis.
- Psichologinė pagalba gali būti teikiama ne tik aukai, bet ir smurtautojui ar visai šeimai.
- Pagalbos besikreipianti moteris pirmiausiai suinteresuota nutraukti smurtą ir ne visada yra linkusi spręsti gilesnes psichologines, asmenybės problemas. Psichologas privalo atsižvelgti į klientės poreikius.

V. SOCIALINIS IR PSICHOLOGINIS DARBAS SU SMURTAUJANČIAIS VYRAIS

Šioje dalyje neatsitiktinai prakalbome apie darbą su smurtaujančiais vyrais. Dirbant su moterimis, patyrusiomis smurtą, galimi du kardinaliai skirtingi požiūriai:

1. Moteris, patyrusi smurtą, yra auka, nuskriaustoji, kuriai reikalinga pagalba, apsauga, o vyras smurtautojas – nusikaltėlis, kuris turi būti atskirtas, nubaustas. Dažniausiai pasitaikantis sprendimas: šeimoje – skyrybos, ne šeimoje – teisinė smurtautojo atsakomybė.
2. Smurtautojas yra ne tik nusikaltėlis, bet kartu gali būti ir auka. Jei smurtas vyksta šeimoje, jį galima vertinti ir kaip nedarnių tarpusavio santykių rezultatą. Šis požiūris paremtas tuo, kad smurtautojai neretai patys vaikystėje yra buvę smurto aukomis, patyrę prievartą ar buvę smurto liudytojai.

Žinoma, negalima apsiriboti šiais dviem požiūriais. Kiekvieną atvejį reikėtų vertinti individualiai. Tačiau antrasis požiūris neatmeta galimybės, kad ir smurtautojui gali būti reikalinga psichologinė pagalba. Nors iš tiesų smurtaujantys vyrai dažniausiai linkę pateisinti savo elgesį ir retai linkę priimti pagalbą.

Smurtautojo psichologinis portretas:

- Menka savigarba.
- Prievartinio elgesio ar jo sunkumo neigimas; netikėjimas, kad smurtiškas elgesys gali turėti neigiamų pasekmių.
- Dėl savo poelgio kaltina kitus, ypač auką.
- Asmenybės dvilypumas (vienoks viešumoje, kitoks su auka).
- Didelė streso tolerancija.

- Agresijai išreikšti naudoja prievartą, seksą.
- Vaikystėje augo smurtaujančioje šeimoje, pats patyrė prievartą ar buvo liudininku.
- Vadovaujasi įsigaliojusiomis stereotipinėmis nuostatomis lyčių atžvilgiu.
- Patologiškai pavydus.

Socialinio ir psichologinio darbo su smurtaujančiais vyrais principai:

- Jei yra žinoma, kad namuose smurtaujama, nerekomenduojama vienam socialiniam darbuotojui lankytis pas klientą.
- Geriau, jei socialinį darbą dirbantis asmuo yra vyras.
- Darbo pagrindas – aiški sutartis (susitikimų laikas, susitarimas nesmurtauti, nekaltinti kitų dėl savo elgesio, į susitikimus ateiti blaiviam ir pan.).
- Planuojant darbą, išsiaiškinti:
  - Kas motyvuotą vyrą keistis?
  - Kas sukelia stresą ir smurtinį elgesį?
  - Kokia jo smurtinio elgesio istorija (patirtis vaikystėje, paties įvykdyta nusikalstama veikla, agresyvūs išpuoliai).
  - Kaip vertina tai, ką padarė?
- Pradžiai labiausiai tinka grupinis darbas, kur grupės nariai – smurtauti linkę vyrai. Rekomenduotina, kad grupės užsiėmimus vestų du specialistai. Vedėjai gali būti tiek socialiniai darbuotojai, tiek psichologai, tiek specialų pasiruošimą turintys asmenys.
- Grupių užsiėmimus vedantys specialistai gali būti tiek vyrai, tiek moterys.
- Psichoterapinėje grupėje, jei viena iš vedančiųjų yra moteris, sudaroma galimybė jausmų (motinos, moters, žmonos) perkėlimui.

Darbo tikslas:

- Padėti vyrams suprasti, kaip jų smurtinis elgesys kontroliuoja aukos veiksmus ir jausmus.
- Stengtis motyvuoti smurtautoją pakeisti savo elgesį, padedant suvokti neigiamas smurtinio elgesio pasekmes santykiuose su žmona/moterimi, vaikais, draugais bei pačiu savimi.
- Padėti suprasti, kaip smurtinis elgesys prasideda. Kokie įsitikinimai tam turi įtakos. Susieti juos ir su vaikystės patirtimi.
- Padėti pažinti nesmurtinio, nekontroliuojamo elgesio formas.
- Padėti pripažinti ir prisiimti atsakomybę už savo elgesį ir jo pasekmes.

VI. TEISINĖ PAGALBA

Manoma, kad smurtas šeimoje, savo mastais lenkia visas kitas nusikaltimų, kurias patiria moterys, formas. Juo labiau, kad šeiminis smurtas be fizinio smurto apima ir psichologinį, seksualinį smurtą, ekonominę prievartą bei žmogaus nepriežiūrą.

Nors smurtas prieš šeimos narius dėl aukos ir pažeidėjo glaudžių tarpusavio ryšių yra labai specifinė nusikalstama veika, Lietuvos įstatymai beveik nenumato šią specifiką atitinkančių teisinių priemonių. Kad apgintų savo pažeistas teises, pati auka turi aktyviai veikti: rašyti skundus atitinkamoms institucijoms, pateikti įrodymus apie įvykdytą smurto atvejį, nurodyti liudytojus. Dauguma šeiminio smurto aukų yra psichologiškai sugniuždytos, ekonomiškai priklausomos nuo smurtautojo, neturi lėšų kreiptis dėl kvalifikuotos teisinės pagalbos, todėl savo padėtį laiko beviltiška ir dažnai visai nesikreipia pagalbos į teisėsaugos organus. Smurtautojas tuo atveju jaučiasi nebaudžiamas, kas skatina jį toliau smurtauti.

Svarbu, kad teikiantysis pagalbą asmeniui, nukentėjusiam nuo šeiminio smurto, žinotų, kur tokį asmenį siųsti, kad jam būtų suteikta kvalifikuota teisinė pagalba, supažindintų su Lietuvos įstatymuose įtvirtintomis asmens teisėmis, patartų, kaip šias teises realizuoti, ir, galų gale, įtikintų aktyviai veikti bei pasinaudoti visomis teisinėmis priemonėmis, ginant savo pažeistas teises.

Kadangi dažnai šeiminio smurto aukoms dėl lėšų stokos mokamos advokatų paslaugos yra neprieinamos, svarbu žinoti, kokios institucijos teikia nemokamas teisines paslaugas ir kokia šių paslaugų teikimo tvarka.

Nemokama teisinė pagalba. Tai valstybės garantuojama teisinė pagalba bei kitų organizacijų teikiama nemokama teisinė pagalba.

1. Valstybės garantuojama teisinė pagalba. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimo tvarką reglamentuoja Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (VGTPĮ)³ bei poįstatyminiai aktai.

Valstybės garantuojama teisinė pagalba skiriama į pirminę teisinę pagalbą, kuri visais atvejais yra nemokama, ir antrinę teisinę pagalbą, kuri kai kuriais atvejais gali būti iš dalies mokama.

Valstybės **garantuojama pirminė teisinė pagalba** (Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas 2 str. 2 d.) apima:

- teisinę informaciją,
- teisines konsultacijas,
- dokumentų, skirtų valstybės ir savivaldybės institucijoms, rengimą,
- patarimus dėl ginčo sprendimo ne teismo tvarka,
- veiksmus dėl taikaus ginčo išsprendimo,
- taikos sutarties parengimą.

Pirminę teisinę pagalbą teikia (VGTPĮ 8 str. 1, 2 d.) savivaldybės institucija.

Šią pagalbą gali teikti savivaldybės teisininkai arba savivaldybė sudaro sutartis su advokatais ar viešosiomis įstaigomis ir jiems apmoka iš savo lėšų.

Visi Lietuvos gyventojai turi teisę į nemokamą pirminę teisinę pagalbą. Pirminė teisinė pagalba asmeniui teikiama pagal jo nuolatinę gyvenamąją vietą (VGTPĮ 11 str. 1 d., 15 str.).

Asmuo, norintis gauti pirminę teisinę pagalbą, turi kreiptis į savo gyvenamosios vietos savivaldybę.

Kreipiantis reikėtų pateikti tokius dokumentus:

- asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą,
- asmens gyvenamąją vietą įrodantį dokumentą (jei asmuo neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, jam tokio dokumento pateikti nereikia – VGTPĮ 15 str. 1 d.).

Pirminės teisinės pagalbos konsultacijos trukmė – ne ilgiau kaip 1 valanda. Esant reikalui, konsultacija gali būti pratęsta savivaldybės atsakingo asmens sprendimu.

Jei asmuo kreipiasi dėl savivaldybės, kurios tarnautojas teikia teisinę pagalbą, veiksmų, teikiantis pagalbą darbuotojas turi informuoti pareiškėją apie galimą interesų konfliktą. Jei pareiškėjas sutinka, toks savivaldybės tarnautojas teikia pirminę teisinę pagalbą. Jei pareiškėjas nesutinka, kad pirminę teisinę pagalbą teiktų toks savivaldybės tarnautojas, šis jam pasiūlo kreiptis į advokatą, su kuriuo savivaldybė yra sudariusi sutartį (už paslaugas apmoka savivaldybė), arba į antrinės teisinės pagalbos tarnybą.

Valstybės garantuojama antrinė teisinė pagalba (VGTPĮ 2 str. 3 d.) apima:

- dokumentų teismui rengimą,
- gynybą,
- atstovavimą bylose teisme.

Antrinę teisinę pagalbą organizuoja ir kontroliuoja antrinės teisinės pagalbos tarnybos. Pagalbą teikia advokatai, su kuriais tarnyba sudaro antrinės teisinės pagalbos sutartis (VGTPĮ 9 str.).

Antrinės teisinės pagalbos tarnybų veiklos teritorija atitinka apygardos teismų teritoriją. Tarnybos veikia 5 didžiuosiuose Lietuvos miestuose: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje, Panevėžyje ir Šiauliuose. Dėl teisinės pagalbos asmenys turėtų kreiptis pagal savo gyvenamąją vietą, į savo

³ Lietuvos Respublikos Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas, „Valstybės žinios“, 2000, Nr.30-827, 2006-11-21 įstatymo redakcija.

apskritis tarnybą. Tačiau tai nereiškia, kad antrinė teisinė pagalba gali būti teikiama tik aukščiau išvardintuose miestuose. Asmeniui, kuris gyvena kitame mieste ar kaime, atvykti į savo apskrities centro miestą reikės pateikiant prašymą tarnybai dėl teisinės pagalbos suteikimo. Šiame prašyme galima nurodyti savo gyvenamojoje vietovėje dirbantį advokatą, kuris teiktų antrinę teisinę pagalbą. Prieš tai asmuo turėtų gauti šio advokato sutikimą. Tuomet tarnyba sudarytų sutartį su asmens nurodytu advokatu dėl jo paslaugų apmokėjimo, ir asmuo galėtų gauti antrinę teisinę pagalbą savo gyvenamojoje vietoje.

Antrinė teisinė pagalba teikiama asmenims:

Kurių turtas ir pajamos neviršija vyriausybės nustatytų pajamų ir turto dydžių.

Šie dydžiai yra skirstomi:

į pirmo lygio: kai asmens turtas ir pajamos neviršija pirmo lygio dydžių, asmuo turi teisę į visiškai nemokamą pagalbą,

į antro lygio: kai asmens turtas ir pajamos neviršija antro lygio dydžių, 50 proc. teikiamos pagalbos asmeniui reikia apmokėti.

Pirmo lygio turto normatyvas:

- Būstui – 60 kv. metrų būsto naudingojo ploto vienam iš jame gyvenamąją vietą deklaravusių šeimos narių, dar po 15 kv. metrų kiekvienam kitam šeimos nariui.

- Žemės sklypo normatyvas, pagal turimos žemės rūšį:

- 1) namų valdos žemės sklypo plotas – 6 arai (miestuose), 25 arai (miesteliuose ir kaimuose),
- 2) žemės ūkio paskirties žemės sklypo iki 1 ha (įskaitant jame esančią namų valdos žemę),
- 3) žemės sklypo, kurį sudaro tik vandens telkinys bei miškų ūkio paskirties žemės sklypo plotas – 3,5 ha.

Nustatant būsto bei žemės sklypo normatyvus, nurodytus plotų dydžius reikia dauginti iš vidutinės nekilnojamojo turto rinkos vertės miestuose, miesteliuose ir kaimuose. Šią vertę kiekvieną ketvirtį tvirtina komisija privalomam registruoti turtui vertinti ir skelbia „Valstybės žiniuose“ kiekvienų metų vasario 1 d., gegužės 1 d., rugsėjo 1 d. ir lapkričio 1 d.

- Kilnojamojo turto, piniginių lėšų, vertybinių popierių ir pajų vertės normatyvas apskaičiuojamas sudedant 45 valstybės remiamus pajamų dydžius (šiuo metu **VRP** nuo 2008-01-01 yra 285 Lt, $45 * 285 = 12825$) vienam vyresniam kaip 18 metų šeimos nariui, po 30 VRP dydžius ($30 * 285 = 8550$) kiekvienam kitam vyresniam kaip 18 metų šeimos nariui ir po 15 VRP dydžių kiekvienam vaikui iki 18 metų.

Antro lygio turto normatyvas nustatomas pirmojo lygio turto normatyvą dauginant iš koef. 1,5.

Pirmo lygio pajamų normatyvas:

8 minimalios mėnesio algos (nuo 2008-01-01 **MMA** yra 800 Lt) per paskutinius 12 mėnesių ($8 * 800 = 6400$ Lt), dar kiekvienam išlaikytiniam po 3 MMA ($3 * 800 = 2400$ Lt).

Antro lygio pajamų normatyvas:

12 MMA per paskutinius 12 mėnesių ($12 * 800 = 9600$ Lt), dar po 4,5 MMA ($4,5 * 800 = 3600$ Lt) per paskutinius 12 mėnesių kiekvienam išlaikytiniam.

Asmuo turi teisę į antrinę teisinę pagalbą, jei pirmąjį arba antrąjį lygį atitinka ir turto, ir pajamų vertė.

Pajamų ir turto normatyvai nėra nekintami dydžiai, Vyriausybė juos kartas nuo karto peržiūri ir didina, kad kuo platesnis ratas asmenų turėtų galimybę nemokamai pasinaudoti antrine teisine pagalba. Periodiškai didinami ir dydžiai, kuriais remiantis apskaičiuojami pajamų ir turto normatyvai: valstybės remiamos pajamos **VRP** ir minimali mėnesio alga **MMA**. Pateikti dydžiai yra galiojantys šiuo metu, nuo 2008-01-01, tačiau, rekomenduojant asmeniui kreiptis dėl antrinės teisinės pagalbos, šiuos dydžius reikėtų patikslinti. Tai padaryti galima VSDFV tinklalapyje www.sodra.lt.

Yra sąrašas atvejų, kai tiek pirminė (VGTPĮ 11 str. 4 d.), tiek antrinė (VGTPĮ 11 str. 5 d.) teisinė pagalba **neteikiama**, pvz., kai pareiškėjo reikalavimai nepagrįsti, kai kreipiamasi ne dėl savo

teisių gynimo; antrinė – kai atstovavimas byloje neperspektyvus, kai antrinės teisinės pagalbos išlaidos viršytų pareiškėjo turtinių reikalavimų dydį ir t. t.

Tam tikrai grupei asmenų antrinė teisinė pagalba teikiama, neatsižvelgiant į jų turimą turtą ir pajamas, (VGTPĮ 12 str.). Tai asmenys:

- **kaltinamieji baudžiamosiose bylose** (LR BPK 51 str. ir yra nepilnamečiai, asmenys, kurie dėl fizinių ar psichinių trūkumų negali pasinaudoti savo teise į gynybą, nemoka lietuvių kalbos, byla dėl ekstradicijos ir pan.) – patys jokių dokumentų neteikia,
- asmenys, **turintys teisę į socialinę pašalpa** (tarnybai pateikia gyvenamosios vietos savivaldybės pažymą, kad gauna socialinę pašalpą),
- **nukentėjusieji dėl nusikaltimų atsiradusios žalos, atlyginimo bylose** (ikiteisminio tyrimo pareigūno arba prokuroro nutarimas arba teismo nutartis, kad asmuo pripažintas nukentėjusiuoju),

(tačiau antrinė teisinė pagalba neteikiama dėl neturtinės žalos, susijusios su garbės ir orumo gynimu, atlyginimu, jei asmuo nėra patyręs turtinės žalos, net jei asmens turtas ir pajamos neviršija pirmo lygio VGTPĮ 11 str. 5 d.),

- asmenys, **valstybės išlaikomi stacionariose globos įstaigose** (globos įstaigos vadovo pažyma, kad asmuo yra valstybės išlaikomas stacionarioje globos įstaigoje),
- asmenys, **kuriems nustatytas sunkus neįgalumas arba kurie pripažinti nedarbingais** (tarnybai pateikia pažymėjimą, patvirtinantį neįgalumo ar nedarbingumo lygį),
- asmenys, **pateikę įrodymus, kad dėl objektyvių priežasčių negali disponuoti savo turtu ir lėšomis**, ir dėl to turtas ir lėšos, kuriais jie gali disponuoti, neviršija Vyriausybės nustatytų turto ir pajamų lygių teisei pagalbai gauti (pvz., įrodantis dokumentas turto arešto aktas),
- asmenys, sergantys psichikos ligomis, kai sprendžiamas klausimas dėl jų priverstinio paguldymo į psichiatrijos įstaigas (sveikatos priežiūros įstaigos pažyma),
- **LR tarptautinėse sutartyse numatyti asmenys.**

Asmenys, kreipdamiesi į tarnybą dėl antrinės teisinės pagalbos suteikimo, visais atvejais (išskyrus kaltinamuosius baudžiamosiose bylose) pateikia asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą ir dokumentą, įrodantį, kad jis turi teisę į antrinę teisinę pagalbą.

Asmenys, kuriems antrinė teisinė pagalba gali būti suteikta, atsižvelgiant į jų turimą turtą ir gaunamas pajamas, prieš kreipdamiesi į tarnybą, savo gyvenamosios vietos Valstybinei mokesčių inspekcijai pateikia turto ir pajamų deklaraciją (forma FR0001, šią formą galima gauti, atvykus į VMI arba atsispausdinti iš VMI tinklalapio www.vmi.lt). Asmuo, siekiantis gauti antrinę teisinę pagalbą, vieną šios deklaracijos egzempliorių su VMI žyma (įrodančia, kad deklaracija buvo priimta) ir užpildytą Teisingumo ministro patvirtintos formos prašymą (prašymo formą galima gauti atvykus į tarnybą) pateikia tarnybai.

Gavus reikiamus dokumentus, tarnyba priima sprendimą dėl antrinės teisinės pagalbos teikimo (VGTPĮ 18 str.). Toks sprendimas turi būti priimamas iš karto, kai asmuo kreipiasi, išskirtiniais atvejais – per 3 dienas.

2. Kitų organizacijų teikiama nemokama teisinė pagalba.

Beveik kiekviename didesniame mieste veikia įvairios nevyriausybinės organizacijos, kurios organizuoja nemokamų teisinių konsultacijų teikimą.

Nemokamą teisinę pagalbą teikia viešoji įstaiga prie Vilniaus universiteto „Teisės klinika“, viešoji įstaiga „Teisinės pagalbos centras“, teisininkų klubas Klaipėdoje.

Teisingumo ministerijos tinklalapyje www.tm.lt asmenys turi galimybę pateikti konkretų teisinį klausimą, į kurį atsakys ministerijos specialistas.

Teisinė informacija, kurią turėtų žinoti šeiminio smurto auka. Šiuo metu Lietuvoje galiojančiuose įstatymuose smurtas prieš savo šeimos narius nėra iškirtas kaip atskiras nusikaltimas. Fizinio smurto atveju bylos nagrinėjamos ir nusikalstama veika kvalifikuojama pagal aukos patirtų sužalojimų sunkumą. Kad smurtautojas neliktų nebaudžiamas, šeiminio smurto auka pati turi būti aktyvi ir rodyti iniciatyvą gindama savo pažeistas teises.

Konsultuojantis asmuo turėtų paaiškinti šeiminio smurto aukai, kad tik jos pačios aktyvi pozicija padės jai apsiginti nuo smurtautojo.

Visais smurto atvejais auka turėtų kreiptis į policiją, tai yra į bet kurią policijos įstaigą; jei kreipiamasi ne tuojau pat po įvykdyto smurto akto, reikėtų kreiptis raštu. Policijai pateikiamam raštiškam skundai nekeliami jokie formalūs reikalavimai, tačiau tam, kad būtų palengvintas tyrimas, reikėtų nuosekliai atkurti ir išdėstyti visas smurto aplinkybes, nurodyti laiką, vietą, asmenis, kurie buvo smurto atvejo liudytojai, nurodant jų vardus, pavardes, gyvenamąją vietą; skunde policijai pareikšti prašymą, kad dėl įvykio būtų pradėtas ikiteisminis tyrimas; pateikti policijos įstaigai asmeniškai arba išsiųsti laišku (geriausiai registruotu).

Jei šeiminio smurto aukai kyla įtarimas, kad jos skundas tiriamas netinkamai ar netiriamas, auka turi teisę apskusti ikiteisminio tyrimo metu (policijos pareigūnų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo teisėjų) ar prasidėjus procesui teisme (teisėjo) veiksmus ar neveikimą. Jei bylą tiriantis pareigūnas ar specialistas yra nešališkas, auka turi teisę pareikšti jam nušalinimus. Kadangi apskundimo tvarka skiriasi skirtinguose nusikaltimo etapuose, o nušalinimus galima reikšti tik esant Baudžiamojo proceso kodekse⁴ numatytiems pagrindams, šias teises reikėtų realizuoti pasitarus su teisininku ar atstovaujančiu advokatu.

Dažnai šeiminio smurto aukos vengia rašyti skundus policijoje, prašyti, kad būtų pradėtas ikiteisminis tyrimas, gailėdamos smurtautojo arba bijodamos smurtautojo grasinimų. Tokiais atvejais pagalbą teikiantis darbuotojas turėtų bandyti įtikinti auką bent jau nuvykti į Teismo medicinos instituto ekspertinį padalinį, kad būtų nustatytas fizinių sužalojimų mastas, būtinai apsilankyti pas šeimos gydytoją, kad būtų užfiksuotas sveikatos sutrikdymas ir paskirtas gydymas. Šiuo atveju už medicininę ekspertizės išvadą aukai teks sumokėti (mokestis apie 20-30 litų; nuo mokesčio atleidžiami asmenys, kurie yra visiškai ar iš dalies nedarbingi, bedarbiai, registruoti darbo biržoje, šiais atvejais reikia pateikti neįgalumo pažymėjimą ar darbo biržos pažymą, taip pat asmenys iki 14 metų ir vyresni nei 70 metų – reikia pateikti asmens dokumentą). Jei ateityje smurto auka apsispręstų kreiptis į policiją ar teismą, teismo medicinos specialisto išvada, šeimos gydytojo pažyma tarnautų kaip papildomas įrodymas apie įvykusius smurto atvejus.

Smurto auka turėtų žinoti, kad jei dėl patirtų sužalojimų tapo laikinai nedarbinga, kreipėsi į gydytoją ir gavo nedarbingumo pažymėjimą, jokiais būdais neprašytų gydytojo nedarbingumo pažymėjimo netęsti, nes būtent nuo nedarbingumo trukmės priklauso nusikaltimo kvalifikavimas; nutraukdama gydymąsi, auka sudaro sąlygas prieš ją padarytą nusikaltimą kvalifikuoti kaip lengvesnį, o smurtautojui išvengti bausmės, kurios jis nusipelnė.

Privataus kaltinimo bylos. Šeiminio smurto aukos dažniausiai numano, kada prieš jas bus panaudotas smurtas: saugosi, slapstosi, pabėga iš namų. Todėl dažniausiai patiria nelabai didelius sužalojimus, kurie teismo medicininės ekspertizės metu įvardijami kaip fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas.

Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas nustatomas, kai sužalojimas sveikatą sutrikdo ne ilgesniam kaip 10 dienų laikotarpiui arba nukentėjęs asmuo praranda 5 procentus profesinio arba bendrojo darbingumo⁵.

Tai yra nusikaltimas numatytas LR baudžiamojo kodekso⁶ (BK) 140 straipsnio 1 dalyje. Šiuo atveju, jei policijos įstaiga buvo pradėjusi ikiteisminį tyrimą – jis nutraukiamas, jei nebuvo pradėtas – atsisakoma pradėti. Policijos įstaiga arba prokuratūra auką apie ikiteisminio tyrimo nutraukimą paprastai informuoja raštu, kartu nurodo, kad auka turi teisę kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka (BPK 407 str.). Auka kaip privatus kaltintojas turėtų pateikti raštišką skundą teismui, nurodydama visas įvykio aplinkybes, asmenis kurie galėtų šias aplinkybes patvirtinti, pateikti visus turimus įrodymus. Toks skundas turėtų atitikti tam tikrus baudžiamojo proceso kodekse numatytus reikalavimus, priešingu atveju teismas grąžins skundą jį padavusiam asmeniui. Todėl būtų geriau, kad dėl skundo teismui parašymo auka kreiptųsi į kvalifikuotą teisininką.

⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, „Valstybės žinios“, 2002, Nr. 37-1341.

⁵ LR sveikatos apsaugos ministro, LR teisingumo ministro ir LR socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas Nr. V-298/158/A1-86 dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo, „Valstybės žinios“, 2003, Nr. 52-2357.

⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, „Valstybės žinios“, 2000, Nr. 89-2741.

Kartais smurto aukos nesikreipia į teismą privataus kaltinimo tvarka, gailėdamos smurtautojo ir bijodamos, kad jam bus skirta laisvės atėmimo bausmė. Iš tiesų, privataus kaltinimo procese nukentėjęs asmuo perima prokuroro funkciją, todėl įgyja teisę siūlyti teismui kaltinamajam skirtingą bausmę, tai yra vieną iš bausmių, numatytą Baudžiamajame kodekse už kaltinamajam inkriminuojamą nusikaltimą (pavyzdžiui, už nusikalstamą veiką, numatytą BK 140 straipsnio 1 dalyje, yra numatytos kelios alternatyvios bausmės: viešieji darbai, laisvės apribojimas, areštas, laisvės atėmimas iki vienerių metų; taigi nukentėjusysis gali parinkti vieną iš jų; nors teisėjui neprivaloma laikytis tokio siūlymo, greičiausiai į jį bus atsižvelgta). Be to, pirmasis teismo posėdis privataus kaltinimo procese yra taikinamasis, kuriame teisėjas siūlo kaltinamajam ir nukentėjusiajam susitaikyti (BPK 413 str.). Susitaikant tarp nukentėjusiojo ir kaltinamojo gali būti sudaryta sutartis dėl žalos atlyginimo.

Kiti smurto atvejai, numatyti baudžiamajame kodekse kaip nusikalstamos veikos

Šeiminis smurtas, ypač kai smurtautojas jaučiasi nebaudžiamas, įgauna įvairias rafinuotas formas, todėl smurto auka turėtų žinoti, kad nusikaltimu laikomas ne vien fizinis smurtas. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas nusikalstamomis veikomis, už kurias numatytos bausmės, laiko:

- Privertimą darytis neteisėtą abortą (143 straipsnis) (neteisėtu laikomas toks abortas, jei buvo kontraindikacijų arba tai padaryta ne sveikatos priežiūros įstaigoje arba jei abortas buvo padarytas sveikatos priežiūros įstaigoje, tačiau jį padarė sveikatos priežiūros specialistas ar kitas asmuo, neturintis tam teisės; BK 142 str.).
- Palikimą be pagalbos, kai gresia pavojus žmogaus gyvybei (144 str.).
- Grasinimą nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimą (145 str.) (grasinimas pagal šį straipsnį laikomas nusikalstama veika tuo atveju, kai yra pakankamas pagrindas manyti, kad grasinimas gali būti įvykdytas; tokiu pagrindu galėtų būti laikomas faktas, kad smurtautojas anksčiau įvykdęs tokius nusikaltimus ar kėsinosi juos padaryti; terorizavimu laikomas grasinimas susprogdinti, padegti ar padaryti kitokią pavojingą gyvybei, sveikatai ar turtui veiką; terorizavimu taip pat laikomas sistemingas žmogaus bauginimas, naudojant psichinę prievartą).
- Neteisėtą laisvės atėmimą (146 str.).

Neretai moterys prisipažįsta, kad *prieš savo valią* yra verčiamos tenkinti sutuoktinio ar sugyventinio lytinę aistrą, tačiau laiko tai vos ne savo pareiga. Todėl turėtų žinoti, kad ji neprivalo to kęsti. Lytiniai santykiai prieš jos valią, grasinant, naudojant smurtą, laikytini nusikaltimu, už kurį numatyta baudžiamoji atsakomybė.

Pagrindiniai lytiniai nusikaltimai:

- Išžaginimas (149 str.) (tai yra normalus lytinis aktas prieš asmens valią, panaudojus fizinį smurtą ar grasinant panaudoti smurtą).
- Seksualinis prievartavimas (150 str.) (tai yra aistros tenkinimas oraliniu, analiniu ar kitokiu fiziniu sąlyčio būdu prieš asmens valią, naudojant fizinį smurtą ar grasinant jį panaudoti).
- Privertimas lytiškai santykiauti (151 str.) (privertimu laikomas grasinimas panaudoti smurtą, kitokios psichinės prievartos naudojimas arba pasinaudojimas asmens priklausomumu).

Baudžiamajame kodekse kaip nusikaltimas žmogaus orumui yra apibrėžtas šmeižimas (154 str.) (šmeižimu laikomas tikrovės neatitinkančios informacijos apie asmenį, galinčios tą asmenį paniekinti ar pažeminti arba pakirsti pasitikėjimą juo, paskleidimas).

Smurtautojo atskyrimo nuo aukos galimybės. Šeiminio smurto aukos padėtį ypatingai sunkina tai, kad pradėjus kokius nors teisinius veiksmus prieš smurtautoją, jei auka nesusiranda kitos gyvenamosios vietos, yra priversta gyventi kartu su smurtautoju, kęsti grasinimus ir naujus smurtautojo išpuolius. Todėl auka turėtų žinoti, kad kai kuriais atvejais Lietuvos įstatymuose yra numatyta šeiminio smurtautojo izoliavimo nuo šeimos galimybė.

Baudžiamojo proceso kodekse (132 (1) str.) numatyta kardomoji priemonė – įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo.

Ši kardomoji priemonė gali būti taikoma:

1) dėl įvykusio smurto atvejo auka kreipėsi į policiją, kuri pradėjo ikiteisminį tyrimą. Kardomąją priemonę skiria ikiteisminio tyrimo teisėjas prokuroro prašymu, todėl aukai reikėtų prašyti prokuroro (nesvarbu, žodžiu ar raštu, bet geriau raštu), kad jis pateiktų prašymą teisėjui taikyti įtariamajam šią kardomąją priemonę;

2) dėl smurto auka kreipėsi į policiją, o policija arba atsisakė pradėti ikiteisminį tyrimą, arba pradėtą ikiteisminį tyrimą nutraukė; apie tai auka paprastai informuojama raštu ir jai pasiūloma kreiptis į teismą privataus kaltinimo tvarka. Šiuo atveju kartu su skundu teismui reikėtų pateikti prašymą (būtinai raštu), kad įtariamajam būtų taikoma anksčiau paminėta kardomoji priemonė.

Abiem atvejais BPK 132 (1) straipsnyje numatyta kardomoji priemonė gali būti taikoma, jei „... pagrįstai manoma, kad įtariamasis, gyvendamas kartu su nukentėjusiuoju, bandys nukentėjusįjį neteisėtai paveikti arba darys naujas nusikalstamas veikas prieš nukentėjusįjį ar kartu gyvenančius asmenis“.

Todėl prašant taikyti kardomąją priemonę, įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo, reikia nurodyti, kodėl manoma, kad įtariamasis darys nusikalstamas veikas ar bandys paveikti nukentėjusįjį, pateikiant prokurorui ar teismui visus galimus įrodymus.

Kartu su įpareigojimu gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo įtariamasis gali būti įpareigojamas nebendrauti ir neieškoti ryšių su nukentėjusiuoju ir kartu su juo gyvenančiais asmenimis, taip pat nesilankyti nurodytose vietose, kuriose būna nukentėjusysis ar kartu su juo gyvenantys asmenys.

Kita priemonė, atribojanti smurtautoją bei smurto auką yra Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse⁷ 3.65 str. 2 d. numatyta laikinoji apsaugos priemonė: 1) įpareigojimas, esant galimybei, vienam sutuoktiniui gyventi skyrium, 2) uždraudimas vienam sutuoktiniui matytis su nepilnamečiais vaikais ar lankytis tam tikrose vietose.

Civiliniame kodekse numatytos laikinosios apsaugos priemonės gali būti taikomos tada, kai teisme vyksta santuokos nutraukimo procesas, tai yra pateikus teismui ieškinį dėl santuokos nutraukimo, jame reikėtų suformuluoti motyvuotą prašymą dėl laikinųjų apsaugos priemonių taikymo.

Ekonominis smurtas. Teisinės priemonės prieš jį. Viena iš šeiminio smurto formų yra ekonominis smurtas. Jei asmuo gyvendamas santuokoje vengia prisidėti prie šeimos poreikių tenkinimo bei nepilnamečių vaikų išlaikymo, kitas sutuoktinis turi teisę iš vengiančio pareigos išlaikyti vaikus sutuoktinio tokį išlaikymą prisiteisti (LR CK 3.192 str., 3.194 str.). Gana greitas ir paprastas būdas prisiteisti išlaikymą yra prašant teismo išduoti teismo įsakymą. LR teisingumo ministro įsakymu⁸ yra patvirtinta pareiškimo išduoti teismo įsakymą (dėl išlaikymo) forma. Dėl išlaikymo priteisimo reikėtų kreiptis į savo gyvenamosios vietos apylinkės teismą. Teisme galima gauti pareiškimo formą, kurią pareiškėjas užpildo. Jei pareiškimas užpildytas tinkamai ir pridėti reikiami dokumentai, teismas ne vėliau kaip kitą dieną nuo pareiškimo priėmimo išduoda pareiškėjui teismo įsakymą (Civilinio proceso kodekso⁹ 436 str.). Asmeniui, iš kurio reikalaujama išlaikymo, teismas siunčia pranešimą (CPK 437 str.); jei skolininkas per 20 dienų nuo pranešimo gavimo raštu nepareiškia prieštaravimų, teismo įsakymas dėl išlaikymo priteisimo įsiteisėja. Jei per nurodytą laiką skolininkas pareiškia prieštaravimus, teismo įsakymas neįsigalioja, teismas siunčia pareiškimą pateikusiam asmeniui pranešimą, kad šis turi teisę dėl išlaikymo priteisimo pateikti teismui ieškinį. Ieškinio teismui parašymas reikalauja teisinių žinių, todėl aukai reikėtų kreiptis į advokatą arba kvalifikuotą teisininką. Tiek teikiant teismui pareiškimą, tiek ieškinį dėl išlaikymo nereikia mokėti teismo žyminio mokesčio.

⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, „Valstybės žinios“, 2000, Nr. 74-2262.

⁸ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2002-12-19 įsakymas Nr. 362, „Valstybės žinios“, 2002, Nr. 125-5689.

⁹ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, „Valstybės žinios“, 2002, Nr. 36-1340.

Ekonominio smurto aukas reikėtų skatinti kreiptis į teismą dėl išlaikymo nepilnamečiams vaikams priteisimo dar ir todėl, kad, nuo 2008-01-01 įsigaliojus Vaikų išlaikymo fondo įstatymui¹⁰, iš Vaikų išlaikymo fondo bus mokamas išlaikymas vaikams, bet tik tais atvejais, kai išlaikymas yra priteistas iš tėvų, vengiančių pareigos išlaikyti nepilnamečius vaikus, iš kurių šio išlaikymo neįmanoma išieškoti (VIFĮ 3 str.1 d.).

Be to, tėvų ar globėjų pareigos nepilnamečiams vaikams nevykdymas gali užtraukti ir baudžiamąją atsakomybę. Nusikaltimu pagal Baudžiamąjį kodeksą laikoma:

- piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo pareigomis (BK 163 str.),
- vengimas išlaikyti vaiką (BK 164 str.).

Pagrindinė informacija, žinotina asmeniui, nusprendusiam nutraukti santuoką. Jei šeiminio smurto atveju auka ir smurtautojas sutuoktiniai, dažnai auka nemato kitos išeities kaip tik santuokos nutraukimas. Santuokos nutraukimas vyksta vadovaujantis Civilinio kodekso Trečiosios knygos nuostatomis. Pagal šiuo metu galiojančią Civilinį kodeksą, santuoka gali būti nutraukiama tik teisme.

Asmeniui, prieš pradėdant santuokos nutraukimo procesą, reikėtų žinoti: 1) santuokos nutraukimo būdus, 2) sąlygas, kurioms esamas pasirenkamas santuokos nutraukimo būdas, 3) kokie klausimai privalo būti išsprendžiami nutraukiant santuoką.

Santuoka gali būti nutraukiama:

- abiejų sutuoktinių bendru sutikimu (CK 3.51 str.),
- vieno sutuoktinio prašymu (CK 3.55 str.),
- dėl sutuoktinio (sutuoktinių) kaltės (CK 3.60 str.).

Abiejų sutuoktinių bendru sutikimu galima nutraukti santuoką, jei abu sutuoktiniai nori nutraukti santuoką, nuo santuokos sudarymo yra praėję daugiau nei 1 metai, abu sutuoktiniai yra veiksnūs, sutuoktiniai sudarė sutartį dėl santuokos nutraukimo pasekmių, kurioje susitarė dėl vaikų gyvenamosios vietos nustatymo, vaikų išlaikymo, bendro turto pasidalijimo, vieno iš sutuoktinių išlaikymo, jei toks išlaikymas reikalingas.

Vieno sutuoktinio prašymu santuoka gali būti nutraukta, jei tenkinama bent viena iš sąlygų:

- sutuoktiniai gyvena skyriumi (teismo patvirtinta separacija) ilgiau nei vienerius metus;
- vienas iš sutuoktinių, po santuokos sudarymo, teismo pripažintas neveiksniu;
- vienas sutuoktinis teismo sprendimu pripažintas nežinia kur esančiu;
- vienas sutuoktinis atlieka laisvės atėmimo bausmę ilgiau nei vienerius metus už netyčinį nusikaltimą.

Šiais atvejais, abiejų sutuoktinių prašymą nutraukti santuoką arba vieno sutuoktinio prašymą teismas nagrinėta supaprastinto proceso tvarka, nereikia mokėti žyminio mokesčio.

Visais kitais atvejais santuoka gali būti nutraukta dėl sutuoktinio (sutuoktinių) kaltės.

Šiuo atveju norintis nutraukti santuoką sutuoktinis pateikia teismui ieškinį, kuriame nurodo, kuo pasireiškia kito sutuoktinio kaltė dėl santuokos iširimo. Preziumuojama, kad santuoka iširo dėl kito sutuoktinio kaltės, jei pastarasis yra nuteisiamas už tyčinį nusikaltimą arba yra neištikimas, arba žiauriai elgiasi su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais, arba paliko šeimą ir ilgiau kaip vienerius metus ja nesirūpina. Šiuo būdu nutraukiant santuoką, byla nagrinėjama ieškinio teismo tvarka.

Visais atvejais teismas nutraukdamas santuoką turi išspręsti klausimus dėl (CK 3.59 str.):

1) nepilnamečių vaikų gyvenamosios vietos ir jų išlaikymo;

(dėl vaikų, teismas ginčą išsprendžia vadovaudamasis vaiko interesais, atsižvelgdamas į vaiko norą. Į vaiko norą gali būti neatsižvelgiama tik tuo atveju, kai vaiko noras prieštarauja jo interesams – 3.174 str.2 d.);

2) vieno sutuoktinio išlaikymo;

(preziumuojama, kad sutuoktiniui reikalingas išlaikymas, jeigu jis augina bendrą nepilnametį vaiką, yra nedarbingas dėl savo amžiaus ar sveikatos būklės – 3.72 str. 2 d., sutuoktinis, kuris dėl santuokos uždarymo ir bendrų šeimos interesų ar vaikų priežiūros negalėjo įgyti kvalifikacijos

¹⁰ Lietuvos Respublikos vaikų išlaikymo fondo įstatymas, „Valstybės žinios“, 2006, Nr. 144-5464.

(baigti studijų), turi teisę reikalauti iš buvusio sutuoktinio atlyginti mokymosi baigimo ar savo perkvalifikavimo išlaidas – 3.72 str. 3 d.);

3) sutuoktinių bendro turto padalijimo, nebent sutuoktiniai turtą yra pasidaliję bendru susitarimu.

Konsultuojančiojo asmens pareiga neviešinti konsultacijos metu sužinotos privačios informacijos. Bendraudami su šeiminių smurto aukomis pagalbos centrų darbuotojai neišvengiamai sužino apie konsultuojamojo asmeninį gyvenimą, registruoja ir kaupia kai kuriuos asmens duomenis. Asmens duomenys yra saugomi įstatymų, todėl asmuo, dėl savo darbo pobūdžio surinkęs žinių apie kitą asmenį, tampa atsakingas už tokios informacijos tinkamą saugojimą. Pareiga tinkamai saugoti kito asmens duomenis pirmiausiai etinė, tačiau kai kuriais atvejais šios pareigos nesilaikymas gali užtraukti administracinę ar net baudžiamąją atsakomybę.

Asmens privataus gyvenimo neliečiamumo teisę, ryšium su asmens duomenų tvarkymu, gina Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas¹¹. Šiame įstatyme apibrėžta, kas laikoma asmens duomenimis (ADTAĮ 2 str. 1 d.), tai yra bet kuri informacija, susijusi su fiziniu asmeniu – duomenų subjektu, kurio tapatybė yra žinoma arba gali būti netiesiogiai nustatyta pasinaudojant tokiais duomenimis kaip asmens kodas, vienas arba keli asmeniui būdingi fizinio, fiziologinio, psichologinio, ekonominio, kultūrinio ar socialinio pobūdžio požymiai. Kaip ypatingi asmens duomenys (ADTAĮ 2 d. 9 d.) įstatyme įvardinti duomenys, susiję su fizinio asmens rasine ar etnine kilme, politiniais, religiniais, filosofiniais ar kitais įsitikinimais, naryste profesinėse sąjungose, sveikata, lytiniu gyvenimu, informacija apie asmens teistumą. Darbuotojai, kurie tvarko asmens duomenis, privalo saugoti asmens duomenų paslaptį, jei šie asmens duomenys neskirti skelbti viešai. Ši pareiga galioja ir nutraukus darbo santykius (ADTAĮ 24 str. 5 d.). Įstatyme įsakmiai reikalaujama, kad surinkti duomenys apie asmenį būtų saugomi tokia forma, kad duomenų subjektų tapatybę būtų galima nustatyti ne ilgiau, negu to reikia tiems tikslams, dėl kurių šie duomenys buvo surinkti ir tvarkomi (ADTAĮ 3 str.). Kai asmens duomenys nebereikalingi jų tvarkymo tikslams, jie turi būti sunaikinami (ADTAĮ 4 str.). „Sunaikinami“ reikia suprasti tiesiogine prasme, tai yra sukarpomi ar kitaip sunaikinami taip, kad nebūtų įmanoma atkurti ir perskaityti, o tik tada išmetami.

Šio įstatymo vykdymą kontroliuoja Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija (ADTAĮ 29 str.), kuriai, be kitų įstatyme numatytų teisių, suteikta teisė už šio įstatymo pažeidimus surašyti administracinių teisės pažeidimų protokolus (ADTAĮ 32 str.6 p.).

Informacijos apie kito žmogaus privatų gyvenimą, neturint šio žmogaus sutikimo, viešas paskelbimas, pasinaudojimas savo arba kitų asmenų labui yra baudžiamasis nusikaltimas, numatytas Baudžiamajame kodekse (BK 168 str.).

Darbuotojai ar savanoriai, sužinoję informaciją apie kito asmens privatų gyvenimą, turėtų su šia informacija elgtis ypač atsakingai, ją rūpestingai saugoti ir nesudaryti sąlygų ja naudotis kitiems asmenims.

¹¹ Lietuvos Respublikos asmens duomenų apsaugos įstatymas, „Valstybės žinios“, 1996, Nr. 63-1479, 2004-04-13 įstatymo redakcija.

LITERATŪRA:

1. Edelman J., Crain M.B. *Derybų kelias*. Vilnius: Margi raštai, 1997.
2. Gvaldaitė L., Švedaitė B. *Socialinio darbo metodai*. Vilnius: SDRC, 2005.
3. Kočiūnas R. *Psichologinis konsultavimas*. Vilnius: Lumen, 1995.
4. Laiconienė R. *Kompleksinė pagalba vaikui ir socialinės rizikos šeimai. Šiaurės ministrų tarybos biuras Lietuvoje*. Vilnius, 2006.
5. Liobikienė T. N. *Krizių intervencija*. Kaunas, 2006.
6. Louise C. Jounson. *Socialinio darbo praktika*. Vilnius: Specialiosios psichologijos laboratorija, 2001.
7. *Patarimai teikiantiems pagalbą šeiminio smurto aukoms*. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2005.
8. Perrtu S., Kaselitz V. *Partnerio smurto problemos sprendimas – rekomendacijos nėščiujų, gimdyvių ir kūdikių priežiūros specialistams*. Yliopistopaino, 2006.
9. *Smurtas prieš moterį. Praktinis vadovas sveikatos priežiūros įstaigų darbuotojams bei vadovams*. Vilnius: Moterų informacijos centras, 2002.
10. *Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų kvalifikaciniai reikalavimai, Socialinių darbuotojų ir socialinių darbuotojų padėjėjų profesinės kvalifikacijos kėlimo tvarkos bei Socialinių darbuotojų atestacijos tvarkos aprašai* (Žin., 2006, Nr. 43-1569; Nr. 86-3375; Nr. 79-3123; Nr. 91-3586).
11. Socialinių paslaugų įstatymas (Žin., 2006, Nr. 17-589).
12. Socialinių paslaugų katalogas (Žin., 2006, Nr. 43-1570).
13. Stoškus V. *Partnerystė sprendžiant konfliktus*. Vilnius: Rosma, 2004.
14. Uscila R. *Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio meditacija Skandinavijos šalyse*. Jurisprudencija, 2002.
15. Uscila R. *Teisiniai ir praktiniai patarimai moterims, patyrusioms prievartą šeimoje*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras, 2004.
16. Серия информационных материалов. “Знай свои права“, Рига, 2000.
17. Сиркка Перту. Обретение новой жизни. АО Издательство Гуммерус, Ювяскюля, 2001.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

VALSTYBĖS GARANTUOJAMOS TEISINĖS PAGALBOS TARNYBOS

Antrinės teisinės pagalbos teikimą organizuoja Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių ir Panevėžio valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos:

Vilniaus VGTP tarnyba

Odminių g. 3, LT-01122 Vilnius
Tel. (8~5) 264 7480, faks. (8~5) 264 7481
Direktorė Solveiga Paulauskienė
Tel. (8~5) 264 8007
El. p. s.paulauskiene@infolex.lt

Kauno VGTP tarnyba

Kęstučio g. 21, LT-44320 Kaunas
Tel./faks. (8~37) 428 403
El. p. kaunasVGTP@infolex.lt
Direktorė Anželika Banevičienė
Tel. (8~37) 428 441
El.p. a.baneviciene@infolex.lt

Klaipėdos VGTP tarnyba

H. Manto g. 38, LT-92233 Klaipėda
Tel. (8~46) 256 176, faks. (8~46) 256 176
El. p. kl.vgtpt@infolex.lt
Direktorius Rimvidas Valančius
Tel. (8~46) 213 224
El. p. r.valancius@infolex.lt

Šiaulių VGTP tarnyba

Dvaro g. 81, LT-76299 Šiauliai
Tel. (8~41) 399 764, faks. (8~41) 523 316
El. p. svgtpt@infolex.lt
Direktorius Arnas Ilgauskas, 411 kab.
Tel. (8~41) 521 109, mob. 8 619 28179
El. p. a.ilgauskas@infolex.lt

Panevėžio VGTP tarnyba

Klaipėdos g. 72, LT-35193 Panevėžys
Tel. (8~45) 570 152, faks.(8~45) 436 201
El. p. paneveziovgtp@infolex.lt
Direktorius Alfonsas Petrauskas
Tel. (8~45) 570 171
El. p. a.petrauskas@infolex.lt

KITA NEMOKAMA TEISINĖ PAGALBA

VŠĮ „Vilniaus universiteto Teisės klinika“

Vilniaus g. 25, LT-2001 Vilnius

Tel. (8 5) 231 2800, (8 5) 231 2801, (8 5) 231 3411, faks. (8 5) 231 2800

<http://www.teisesklinika.lt/>

El. p. teises.klinika@tf.vu.lt

VŠĮ „Teisinės pagalbos centras“

Daukanto a. 1, Vilnius

Tel. (8 5) 271 4545

Kauno teisinės pagalbos centras

Savanorių pr. 352-101, Kaunas

Tel. (8 37) 312 853

Teisininkų klubas

Puodžių g. 1, Klaipėda

Tel. (8 46) 215 897

Priedas Nr. 2

APYLINKĖS TEISMAI

Akmenės r. apylinkės teismas

Vytauto g. 1B, LT-85114 Naujoji Akmenė

Tel. (8 425) 56 576

Alytaus r. apylinkės teismas

S. Dariaus ir S. Girėno g. 17, LT-62503 Alytus

Tel. (8 315) 73 582

Anykščių r. apylinkės teismas

A.Baranausko g. 10, LT-29132 Anykščiai

Tel. (8 381) 59 288

Biržų r. apylinkės teismas

Maironio g. 4, LT-41145 Biržai

Tel. (8 450) 31 702

Druskininkų m. apylinkės teismas

Druskininkų g. 43, LT-66166 Druskininkai

Tel. (8 313) 51 282

Ignalinos r. apylinkės teismas

Laisvės g. 62, LT-30117 Ignalina

Tel. (8 386) 52 404

Jonavos r. apylinkės teismas

Vasario 16-osios g. 3, LT-55171 Jonava

Tel. (8 349) 60 654

Joniškio r. apylinkės teismas
Medžiotojų g. 1, LT-84141 Joniškis
Tel. (8 426) 61 144

Jurbarko r. apylinkės teismas
Vytauto Didžiojo g. 21, LT-74130 Jurbarkas
Tel. (8 447) 71 749

Kaišiadorių r. apylinkės teismas
Gedimino g. 87, LT-56144 Kaišiadorys
Tel. (8 346) 51 993

Kauno m. apylinkės teismas
J. Gruodžio g. 12, LT-44291 Kaunas
Tel. (8 37) 466 242

Kauno r. apylinkės teismas
Kęstučio g. 29, LT-44312 Kaunas
Tel. (8 37) 32 15 66

Kėdainių r. apylinkės teismas
Didžioji g. 64, LT-57273 Kėdainiai
Tel. (8 347) 61 298

Kelmės r. apylinkės teismas
Vytauto Didžiojo g. 60, LT-86143 Kelmė
Tel. (8 427) 61 182

Klaipėdos m. apylinkės teismas
S. Daukanto g. 8, LT-92129 Klaipėda
Tel. (8 46) 39 71 00

Klaipėdos r. apylinkės teismas
Klaipėdos g. 1, LT-96130 Gargždai
Tel. (8 46) 47 31 05

Kretingos r. apylinkės teismas
Vytauto g. 4, LT-97131 Kretinga
Tel. (8 445) 78 592

Kupiškio r. apylinkės teismas
L. Stuokos-Gucevičiaus a. 10, LT-40130 Kupiškis
Tel. (8 459) 35 277

Lazdijų r. apylinkės teismas
Lazdijos g. 3, LT-67500 Lazdijai
Tel. (8 318) 51 278

Marijampolės r. apylinkės teismas
Kauno g. 8, LT-68505 Marijampolė
Tel. (8 343) 94 090

Mažeikių r. apylinkės teismas
Urvikių g. 18, LT-89213 Mažeikiai
Tel. (8 443) 25 015

Molėtų r. apylinkės teismas
Vilniaus g. 41, LT-33101 Molėtai
Tel. (8 383) 52 482

Pakruojo r. apylinkės teismas
Vienybės a. 1, LT-83154 Pakruojis
Tel. (8 421) 51 362

Palangos m. apylinkės teismas
Vytauto g. 102, LT-00133 Palanga
Tel. (8 460) 53 403

Panevėžio m. apylinkės teismas
Laisvės a. 17, LT-35200 Panevėžys
Tel. (8 45) 50 21 70

Pasvalio r. apylinkės teismas
Avižonio g. 25/10, LT-39179 Pasvalys
Tel. (8 451) 34 461

Plungės r. apylinkės teismas
Vytauto g. 2, LT-90123 Plungė
Tel. (8 448) 71 964

Prienų r. apylinkės teismas
J. Brunzos g. 12, LT-59127 Prienai
Tel. (8 319) 60 282

Radviliškio r. apylinkės teismas
Vasario 16-osios g. 16, LT-82135 Radviliškis
Tel. (8 422) 53 870

Raseinių r. apylinkės teismas
Tiesos g. 2, LT-60170 Raseiniai
Tel. (8 428) 70 391

Rokiškio r. apylinkės teismas
Respublikos g. 82, LT-42129 Rokiškis
Tel. (8 458) 51 381

Skuodo r. apylinkės teismas
J. Basanavičiaus g. 15/16, LT-98116 Skuodas
Tel. (8 440) 73 627

Šakių r. apylinkės teismas
Bažnyčios g. 6, LT-71500 Šakiai
Tel. (8 345) 60 269

Šalčininkų r. apylinkės teismas
Vilniaus g. 58, LT-17116 Šalčininkai
Tel. (8 380) 51 765

Šiaulių m. apylinkės teismas
Vilniaus g. 247, LT-76343 Šiauliai
Tel. (8 41) 59 85 00

Šiaulių r. apylinkės teismas
Dvaro g. 81, LT-76299 Šiauliai
Tel. (8 41) 43 69 87

Šilalės r. apylinkės teismas
Dvaro g. 9, LT-75133 Šilalė
Tel. (8 449) 74 290

Šilutės r. apylinkės teismas
M. Jankaus g. 4, LT-99142 Šilutė
Tel. (8 441) 61 610

Širvintų r. apylinkės teismas
Vilniaus g. 39, LT-19118 Širvintos
Tel. (8 382) 53 404

Švenčionių r. apylinkės teismas
Vilniaus g. 26, LT-18123 Švenčionys
Tel. (8 287) 51 072

Tauragės r. apylinkės teismas
Stoties g. 25A, LT-72303 Tauragė
Tel. (8 446) 61 719

Telšių r. apylinkės teismas
Kęstučio g. 13, LT-87121 Telšiai
Tel. (8 444) 51 486

Trakų r. apylinkės teismas
Vytauto g. 57, LT-21105 Trakai
Tel. (8 528) 55 418

Ukmergės r. apylinkės teismas
Kęstučio a. 1, LT-20114 Ukmergė
Tel. (8 340) 63 434

Utenos r. apylinkės teismas
Basanavičiaus g. 65, LT-28240 Utena
Tel. (8 389) 61 420

Varėnos r. apylinkės teismas
Aušros g. 15, LT-65500 Varėna
Tel. (8 310) 31 774

Vilkaviškio r. apylinkės teismas
Vilniaus g. 9, LT-70145 Vilkaviškis
Tel. (8 342) 20 337

Vilniaus m. 1-as apylinkės teismas
Laisvės pr. 79A, LT-08531 Vilnius
Tel. (8 5) 277 9946

Vilniaus m. 2-as apylinkės teismas
Laisvės pr. 79A, LT-01502 Vilnius
Tel. (8 5) 262 4479

Vilniaus m. 3-ias apylinkės teismas
Laisvės pr. 79A, LT-06144 Vilnius
Tel. (8 5) 213 4139

Vilniaus m. 4-as apylinkės teismas
S. Batoro g. 41, LT-11119 Vilnius
Tel. (8 5) 267 1901

Vilniaus r. apylinkės teismas
Kalvarijų g. 28, LT-09600 Vilnius
Tel. (8 5) 275 1415

Visagino m. apylinkės teismas
Taikos pr. 80A, LT-31210 Visaginas
Tel. (8 386) 73 283

Zarasų r. apylinkės teismas
Sėlių a. 24/2, LT-32110 Zarasai
Tel. (8 385) 30 864

_____ teismui

PAREIŠKIMAS

(dėl išlaikymo priteisimo)

20__ m. _____ d.

_____
(kreditoriaus v., pavardė, adresas, a/k arba juridinio asmens pavadinimas, buveinė, kodas, a/s nr., kredito įstaigos rekvizitai)

remdamasis LR CPK 431 str. ir _____

(faktinis reikalavimo pagrindas)

teismo prašau iš _____

(v., pavardė, adresas, a/k., gimimo data ir vieta arba juridinio asmens pavadinimas, buveinė, kodas, a/s nr., kredito įstaigos rekvizitai)

priteisti _____

(suma žodžiais, kam, išlaikytinio gimimo data, gyvenamoji vieta, išlaikymo dydis kas mėnesį, išlaikymo terminas arba prašoma priteisti)

konkreči pinigų suma arba kilnojamas (-ieji) daiktas (-ai)

ir įsiskolinimą _____,

delspinigius _____,

palūkanas _____,

(metinių palūkanų nuo priteistos sumos nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo įsakymo visiško įvykdymo dydis procentais)

bylinėjimosi išlaidas _____

bei siekiant užtikrinti reikalavimo įvykdymą prašau teismo taikyti _____

(laikinosios apsaugos priemonės)

_____
(duomenys apie skolininko turtą: pavadinimas, registracijos numeris ir kt.)_____
(motyvai, dėl kurių prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones)

Tvirtinu, jog nėra LR CPK 431 straipsnio 2 dalyje nurodytų pagrindų.

PRIDEDAMA:

1. Išlaikytinio gimimo liudijimo nuorašas.
2. Pažyma iš asmens, privalančio teikti išlaikymą, darbovietės apie jo uždarbio (pajamų) dydį ir apie tai, ar iš jo uždarbio (pajamų) daromos išskaitos pagal kitus vykdomuosius dokumentus; duomenys apie skolininko kitas pajamas ar turimą turtą.

3. Jeigu išlaikytiniui paskirta globa ar rūpyba, tą liudijančio dokumento nuorašas.
4. Dokumentai, patvirtinantys teisę atstovauti, jeigu pareiškimą paduoda atstovas.

Kiti pareiškėjo pageidavimu pridedami ir nurodomi patvirtinantys kreditoriaus reikalavimą įrodymai:

---

vardas, pavardė

parašas

Teisme pareiškimas nenagrinėjamas, jei asmuo, iš kurio prašoma priteisti išlaikymą, gyvena užsienyje, arba nežinoma tokio asmens gyvenamoji ir darbo vieta (CPK 431 str. 2 d. 3 ir 4 p.).

Pareiškimo dėl išlaikymo priteisimo pildymo tvarka

I eilutė

Teismo, kuriam bus pateiktas pareiškimas, pavadinimas, pvz., Vilniaus rajono apylinkės teismas.

Prašant priteisti išlaikymą, galima pasirinkti teismą arba pagal asmens, kuris kreipiasi, arba pagal asmens, iš kurio reikalaujama išlaikymo, gyvenamąją vietą (BPK 30 str. 4 d.).

II eilutė

Pareiškimo pildymo data.

III eilutė

Kreditoriaus vardas, pavardė, asmens kodas, gyvenamosios vietos adresas (CPK 433 str. 1 d. 1 p.).

Pareiškime dėl teismo įsakymo išdavimo „kreditoriumi“ vadinamamas asmuo, besikreipiantis į teismą, „skolininku“ vadinamamas asmuo, iš kurio prašoma priteisti, „išlaikytiniu“ – vaikas, kuriam reikalingas išlaikymas.

IV eilutė

Reiškiamas reikalavimas ir jo faktinis pagrindas.

Priteisti išlaikymą iš tėvo, turinčio pareigą išlaikyti savo nepilnamečius vaikus, tačiau savo pareigos nevykdančio (CK 3.192 str., 3.194 str.).

V eilutė

Nurodoma asmen, iš kurio prašoma priteisti išlaikymą, vardas, pavardė, asmens kodas, gimimo data, bei vieta, gyvenamoji vieta, darbo vieta (jei žinoma) (CPK 433 str. 1d. 2 p., 2 d.).

VI eilutė

Įrašoma vaiko, kuriam prašomas priteisti išlaikymas, vardas, pavardė, gimimo data, gyvenamoji vieta (CPK 433 str. 2 d.). Nurodoma išlaikymo forma ir dydis.

Vadovaujantis CK 3.196 straipsniu, teismas gali priteisti išlaikymą:

- 1) kas mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis;

jei prašoma priteisti išlaikymą šiuo būdu, reikėtų rašyti: priteisti XXX litų išlaikymą per mėnesį mokamomis periodinėmis išmokomis nuo pareiškimo teismui padavimo dienos iki išlaikytinio (vardas, pavardė, gimimo data) pilnametystės,

- 2) konkrečia pinigų suma;

šis būdas gali būti pasirinktas, jei skolininkas neturi pastovių pajamų, bet yra gavęs vienkartinę didelę sumą pinigų, pavyzdžiui, palikimą, pinigus už parduotą turtą ir panašiais atvejais. Šiuo atveju reikėtų nurodyti prašomą priteisti sumą, nurodyti priežastis, dėl ko prašoma išlaikymo ne periodinėmis išmokomis, bet konkrečia suma,

- 3) priteisiant vaikui tam tikrą turtą;

jei skolininkas neturi pastovių pajamų, nededa pastangų jų gauti, bet turi tam tikro turto, išlaikymas gali būti priteisiamas turtu; šiuo atveju reikia nurodyti duomenis apie turtą (pavadinimą, rinkos vertę, detalų aprašymą), pridėti pažymą (jei tai nekilnojamas turtas ar kitas pagal LR įstatymus privalomai registruojamas turtas); nurodyti teismui priežastis, kodėl prašoma priteisti turtu, o ne periodinėmis išmokomis.

VII eilutė

Prašoma priteisti įsiskolinimą.

Išlaikymo įsiskolinimas iš pareigos išlaikyti vaikus nevykdančio tėvo gali būti priteistas už ne ilgesnį kaip 3 metų laikotarpį, iki pareiškimo teismui padavimo dienos (CK 3.200 str.). Šiuo atveju reikia suskaičiuoti konkrečią susikaupusio įsiskolinimo sumą. Pvz., prašomas priteisti vaikui išlaikymas per mėnesį – 300 litų, tėvas nevykdė pareigos išlaikyti vaiką 1 metus, tai 12 mėn. * 300 Lt = 3600 Lt; tačiau jei išlaikymo įsiskolinimas susikaupė daugiau kaip už 3 metus, galima prašyti priteisti įsiskolinimą tik už 3 metus.

VIII eilutė

Nors pareiškimo formoje numatyta eilutė prašyti teismo priteisti delspinigius, galimybė juos prisiteisti iš skolininko abejotina. Delspinigiai yra viena iš netesybų formų, kuriuos skolininkas turėtų sumokėti kreditoriui, jei neįvykdė arba netinkamai įvykdė prievolę (CK 6.71 str.). CK 6.72 straipsnyje nurodyta sąlyga, kad dėl netesybų turi būti susitarimas tarp kreditoriaus ir skolininko, ir šis susitarimas turi būti rašytinis.

IX eilutė

Galima prašyti teismo priteisti palūkanas. CK 6.210 straipsnyje numatyta, kad jei šalys nėra susitarę kitaip, skolininkas privalo mokėti 5 procentų metines palūkanas už sumą, kurią sumokėti praleistas terminas, nuo bylos iškėlimo teisme iki teismo sprendimo visiško įvykdymo (CK 6.37 str.). Prašant priteisti palūkanas, reikia nurodyti, kokia tvarka palūkanos apskaičiuotos: nuo kokios sumos, už kokį laikotarpį, koku procentu.

X eilutė

Jei kreipdamasis į teismą kreditorius patyrė bylinėjimosi išlaidų, prašoma priteisti jas iš skolininko, nurodant, kokios tai buvo išlaidos, ir pridėdant jas pagrindžiančius dokumentus.

XI eilutė

Siekiant užtikrinti reikalavimo priteisti išlaikymą, įvykdymą, galima prašyti teismo taikyti laikinąsias apsaugos priemones. Laikinosios apsaugos priemonės yra išvardintos CPK 145 str. Tai nekilnojamo turto areštas, įrašas viešajame registre dėl nuosavybės teisės perleidimo draudimo, kilnojamų daiktų, piniginių lėšų ar turtinių teisių areštas, daikto sulaikymas, turto administratoriaus paskyrimas, draudimas dalyvauti tam tikruose sandoriuose ir kt. Šiuo atveju reikia nurodyti, kokią apsaugos priemonę prašoma taikyti, turto, kurį prašoma areštuoti ar įkeisti pavadinimą, registracijos numerį, kitus duomenis apie turtą bei išdėstyti motyvus, kodėl prašoma taikyti laikinąsias apsaugos priemones (CPK 433 str.).

Toliau kreditoriaus patvirtinimas, kad nėra LR CPK 431 straipsnio 2 dalyje, nurodytų pagrindų, tai yra:

- 1) pareiškimo dėl teismo įsakymo išdavimo momentu kreditorius nėra įvykdęs jam priklausančios prievolės (ar jos dalies), už kurią reikalaujama sumokėti, o skolininkas reikalauja ją įvykdyti,
- 2) yra neįmanoma prievolės įvykdyti dalimis, o kreditorius reikalauja įvykdyti dalį prievolės,
- 3) skolininkas gyvena užsienyje arba užsienyje yra skolininko buveinė,
- 4) skolininko gyvenamoji ir darbo vietos yra nežinomos.

Esant bent vienam iš šių pagrindų, teismas pareiškimo dėl teismo įsakymo išdavimo nenagrinėja.

Išvardijami priedai, įrodantys kreditoriaus reikalavimų pagrįstumą. Teismui reikia pateikti dokumentų originalus arba nuorašus, patvirtintus teismo, notaro, byloje dalyvaujančio advokato ar dokumentą išdavusio asmens (CPK 114 str.).

Pareiškimo dėl išlaikymo priteisimo teismui pateikiami du egzemplioriai; visi pridedami dokumentai taip pat pateikiami dviem egzemplioriais (CPK 113 str.).

Pareiškimą būtina pasirašyti.